

GLAVA I.

RAZVOJ, STRUKTURA, KLASIFIKACIJA I SAVREMENI ASPEKT RAČUNOVODSTVA

1. RAZVOJ RAČUNOVODSTVA

Zbog nesavršenosti pamćenja, ljudi su počeli da bilježe neke događaje ili pojave koji su za njih bili važni. Stara latinska izreka kaže: „*Verba volant, scripta manet*“ (Riječi odlete, a zapisano ostaje). Zamislimo kako bi danas u prepričavanjima izgledalo *Miroslavljevo jevanđelje* da nije izvorno zapisano oko 1192. godine i sačuvano do danas. Rudimentarni (početni, nerazvijeni) oblici bilježenja postojali su i prije pojave pisma, brojeva i računanja. O tome svjedoče rezultati arheoloških istraživanja, koji pokazuju da su u pećinama – na kamenu, drvetu ili glinenim pločicama, vrlo često pronalazeni zapisi starih naroda u vidu horizontalnih ili vertikalnih crtica (≡ ili |||), koje su tadašnjim zapisivačima služile kao podsjećanja, da se nešto što je za njih bilo značajno *ne zaboravi*. Ako rudimentarne oblike bilježenja uzmemo kao ishodište evidencije, knjiženja i današnjeg računovodstva, onda nije teško zaključiti da ono ima jednu veoma dugu liniju razvoja i da je rezultat gotovo 5000 godina duge evolucije.¹ Takođe, lako se može zaključiti da računovodstvo nije izum jednog čovjeka, kao što je na primjer Džejms Vat pronalazač parne mašine, ili jedne generacije.

Bilježenja ili evidentiranja za potrebe privređivanja, odnosno praćenja poslovnih aktivnosti, vezuju se za pojavu prvih obrtnika ili preduzetnika, obično trgovaca, u starim italijanskim gradovima Veneciji, Đenovi, Firenci i drugim. Naime, početne oblike trgovanja pratilo je međusobno poznanstvo i povjerenje trgovca i mušterije, pa otuda nije ni bila izražena značajnija potreba za evidentiranjem njihovih međusobnih dužničko-povjerilačkih odnosa, jer su oni bili pod obostranom pažnjom – dužnik da sačuva povjerenje, a povjerilac – trgovac da s pouzdanim dužnikom napravi što veći obrt – prodaju robe.

Međutim, kako se broj mušterija povećavao, a samim tim rastao je i obim prodaje, razumljivo je da trgovac (obrtnik) nije mogao sve zapamtiti, a pogotovo nije mogao imati povjerenje u one koje nije dovoljno poznao. Dakle, nastala je potreba i neophodnost da se zabilježi potraživanje od kupca za robu prodatu na poček, na odloženo plaćanje, ili za učinjenu kratkoročnu novčanu pozajmicu. Bio je to upravo period u kome je evidentiranje bilo izazvano potrebama praktičnog privređivanja, a primjenjivano je prema individualnim pojedinačnim bilježenjima svakog trgovca (obrnika). Naime, bio je to početni period *proste evidencije* ili *prostog knjigovodstva*.² No, da bi se ostvarile početne ideje o svrsishodnim prostim evidencijama, a naročito njihov dalji razvoj u pravcu nastanka i ustaljivanja sistema dvojnog knjigovodstva, bilo je neophodno da se ostvare određene pretpostavke, **formalne i materijalne** prirode.

¹ Gray, J. S. and Needles, E. B. Jr., *Finansijsko računovodstvo – Opšti pristup*, Savez RR Republike Srpske, Banja Luka, 2002. god., str. 3.

² Detaljnije o nastanku i razvoju računovodstva vidjeti: Ilić, dr R., Radovanović dr R., Škarić-Jovanović, dr K., *Finansijsko računovodstvo, II izdanje*, Ekonomski fakultet Beograd, 1997. god., str. 477–498 i Teofanović, dr R., *Istorija i teorija knjigovodstva, II izdanje*, Savremena administracija, Beograd, 1958. god., str. 7–99.

U **formalne** pretpostavke ubrajaju se:

1. *pojava pisma*, odnosno vještine pisanja,
2. *pojava brojeva*, odnosno vještina računanja – aritmetika,
3. *pojava novca*, kao sredstva mjerenja vrijednosti i zajednički imenilac (izraz) svih imovinskih i finansijskih vrijednosti u poslovnim promjenama – transakcijama.

Materijalne pretpostavke, koje u suštini podrazumijevaju predmet i sadržinu evidencije odnosno knjigovodstvenog bilježenja, čine:

1. *svojina nad imovinom*, odnosno evidentiranje promjena na sredstvima, potraživanjima, pravima i obavezama,
2. *kredit – kreditni odnosi* između banaka i/ili preduzeća – poslovnih partnera,
3. *razvijena trgovina*, kao složeniji, obimniji oblik poslovanja preduzeća na lokalnom i širim nivoima,
4. *kapital*, kao novčani i/ili drugi oblici sopstvenih sredstava uloženi s ciljem ostvarivanja profita, odnosno zarade za vlasnika.

Inače, prikazivanje **nastanka i razvoja** knjigovodstvene evidencije uopšte, može se sistematizovati i pratiti kroz sljedeće četiri razvojne faze:

1. *faza prostih evidencija ili faza prostog knjigovodstva*,
2. *faza dvojnog knjigovodstva ili sistem dvojnog knjigovodstva*,
3. *faza računovodstva, i*
4. *faza savremenog sistemskog pristupa računovodstvu preduzeća*.

Očigledno, u pitanju je veoma dug put razvoja, od rudimentarnih oblika bilježenja do savremenih sistemskih pristupa i rješenja koja karakterišu dominacija međunarodne računovodstvene regulative, sve izraženije korišćenje savremenih informacionih tehnologija, povećan značaj računovodstvenog izvještavanja i novih računovodstvenih, multifunkcionalnih i multidisciplinarnih znanja i vještina.

1.1. PROSTE EVIDENCIJE – PROSTO KNJIGOVODSTVO

Faza razvoja prostog knjigovodstva obuhvata period od starog do XIV vijeka. Proste evidencije su se u ovako dugom vremenskom periodu razvijale od pomenutih rudimentarnih oblika zapisa, preko individualnih bilježenja u prvim knjigama vođenim kao „*memorijal*“, podsjetnik, odnosno *štraca* (svaštara), do dvostranih računa, konta i kameralnog knjigovodstva.

U memorijalu ili podsjetniku evidentirane su poslovne promjene – transakcije opisno, u vrijeme nastanka, hronološkim redom, s podacima o učesniku, osnovu i vrijednosti promjene. Međutim, s vremenom se broj dužnika i povjerilaca povećavao, a povećavao se i broj transakcija, odnosno postajali su češći dužničko-povjerilački odnosi s jednim istim licem. U takvim okolnostima utvrđivanje stanja odnosa s dužnicima ili povjeriocima iz memorijala bilo je otežano. Problem se rješavao tako što se iz memorijala sastavljao *izvod* stanja, na primjer, duga određenog lica. Upravo nužnost sastavljanja izvoda stanja doveo je do ideje pojavljivanja i korišćenja istog, s određenom sistematizacijom, kao „*konta*“ i „*računa*“, obično u dvostranom obliku, zajedno, odnosno za sva lica pojedinačno. Dakle, pored memorijala,

nastala je i *knjiga ličnih računa* (dužnika i povjerilaca), a kasnije su se pojavile i *knjiga blagajne* i *računi (konta) roba*. Računi za svaku vrstu robe, kao mješoviti računi robe, omogućavali su da se utvrde ostvareni rezultati – dobitak ili gubitak.

Očigledno da se u ovoj fazi razvoja knjigovodstva – fazi prostog knjigovodstva, nije vodila potpuna evidencija, već se evidentiraju samo djelovi imovine, obaveza i nekih rashoda i prihoda, što je za posljedicu imalo jako otežano utvrđivanje ukupnog finansijskog rezultata.

* *Kameralno knjigovodstvo* je ipak, s aspekta područja primjene, poseban oblik prostog knjigovodstva. Sam naziv potiče od latinske reči „cameralia“ što znači državne finansije. Kao takvo, ono se primjenjivalo još u srednjem vijeku. Razlikuje po tome što je u osnovi prilagođeno praćenju rashoda i prihoda u vanprivrednim, javnim organizacijama i institucijama³. Kao takvo, vodilo je evidenciju o planiranim i ostvarenim prihodima, planiranim i izvršenim rashodima, imovini i dugovima. Zapaža se da je dosta slično prostom knjigovodstvu, samo što se glavna naslovna knjiga nazivala i vodila kao kontrolnik prihoda (dnevnik uplata) i kontrolnik rashoda (dnevnik isplata), i što je prilagođeno praćenju novčanih tokova vanprivrednih organizacija. Razumljivo, vremenom su i ove organizacije prešle na sistem dvojnog knjigovodstva, tako da se danas za ove svrhe koristi *savremeno budžetsko računovodstvo*.

1.2. DVOJNO KNJIGOVODSTVO – DOPIKA

Dvojno knjigovodstvo nastalo je daljim razvojem prostog knjigovodstva i uglavnom pod uticajem sve razvijenijih i složenijih oblika privređivanja. Njegov nastanak vremenski se locira na srednji vijek, a prostorno se vezuje za stare, već pominjane, italijanske pomorske i trgovačke gradove. Privredne aktivnosti su se odvijale u okviru trgovačkih i zanatskih radnji, banaka i brodarskih usluga prevoza. Prelazak s izvornog prostog knjigovodstva išao je postepeno i to preko tzv. „agencijskog knjigovodstva“, koje je vodilo knjigu blagajne, dužnika i povjerilaca, zatim knjigu „gazde“ (master's account), pa preko tzv. „komisionog knjigovodstva“, koje se vodilo pri osnivanju i poslovanju partnerskih preduzeća (ortakluka) i u kome su još vođene knjige – konta robe, i kasnije, konta investiranog kapitala.

Ipak, sva ova poboljšanja bila su parcijalna i nijesu imala u vidu cjelinu, odnosno sagledavanje uspjeha poduhvata nekog preduzeća ili mjerenja ostvarenog finansijskog rezultata njegovog poslovanja u kontinuitetu. Da bi se ovo postiglo neophodno je bilo, pored već navedenih konta uvesti i konto kapitala vlasnika, kako bi se mogao obračunati dobitak ili gubitak, koji proizilaze iz vlasničkog kapitala i koji pripadaju vlasniku. Tako je kompletiran sistem konta (računa) i evidencija koja je omogućila formalnu dvojni knjigovodstvenu ravnotežu – vrijednosnu identičnost zbira dugovnih i potražnih strana svih konta glavne knjige, podudarnost sa zbirom dugovne i potražne strane dnevnika, te uravnoteženost bilansa stanja i bilansa uspjeha.

Sistem dvojnog knjigovodstva utemeljen je u prvim pisanim radovima, knjigama, u kojima se opisuje praksa i metodologija dvojnog knjigovodstva, autora *Luke Pačiolija* u knjizi „*Suma de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*“, izdatoj u Veneciji

³ Za razliku od izvornog prostog knjigovodstva koje se primjenjivalo u različitim oblicima organizacija – preduzeća u privredi.

1494. godine te autora *Benka Kotrulića*, inače porijeklom iz Dubrovnika, u knjizi „*O trgovini i savršenom trgovcu*“, pisanoj ručno 1458. god., a štampanoj na italijanskom jeziku na osnovu kopije iz Dubrovnika tek 1582. godine. Radovi ovih autora imali su značajan uticaj na praksu i uvođenje dvojnog knjigovodstva i u drugim zemljama – Njemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Holandiji i drugim zemljama. Polazište u ovim radovima bilo je da je za sistem dvojnog knjigovodstva karakteristično vođenje tri poslovne knjige, i to:⁴

- *Memorijal* (podsjetnik, štraca), u kojoj su nesistematski, opisno zapisivani poslovni događaji onako kako su nastajali,
- *Dnevnik* (žurnal) u kome se organizovalo hronološko evidentiranje nastalih poslovnih transakcija, i
- *Glavna knjiga* u okviru koje su organizovana sistematska knjiženja na svim otvorenim kontima (računima).

Knjiženja su prvo vršena u dnevniku, koji je imao kolone za datum, opis i dvostruku kolonu (duguje i potražuje) za iznos, vrijednost poslovne transakcije, a potom su ovako dati stavovi za knjiženje iz dnevnika prenošeni, ponovo knjiženi, na odgovarajućim kontima glavne knjige.

Važna tekovina i suština sistema dvojnog knjigovodstva u ovom vremenu su **pravila** za knjiženje i **načini** knjiženja na različitim vrstama konta (računa) i sastavljanje bilansa.

Pravila za knjiženje izvodila su se iz stava da su u pitanju *lični računi* – personifikacija računa (konta) iz čega je proizašlo pravilo: ko prima – duguje, a ko daje – potražuje, ali već u 17. vijeku koriste se i druga konta (računi) i druge klasifikacije, kao što su: *račun kapitala ili vlasnika, računi stvari, računi korespodenata* i druge vrste. Pomenuto pravilo kod ličnih računa nije moglo biti primijenjeno kao objašnjenje za knjiženje rashoda i prihoda i finansijskog rezultata – dobitka ili gubitka, jer iza njih nijesu postojala primanja i davanja, ali se ipak osnovni zahtjev pri knjiženju u dvojnog knjigovodstvu sastojao u činjenici da jedna poslovna promjena izaziva potrebu za dvojnim, dvostrukim knjiženjem na dva različita konta i to tako što će jedan konto ili više konta, „*dugovati*“, a istovremeno za isti iznos drugi konto ili druga konta „*potraživati*“. Dakle, dvojno knjigovodstvo nije zbog dvostrukog knjiženja jedne poslovne promjene, jednom u dnevniku i drugi put u glavnoj knjizi, već zbog toga što se jedna ista poslovna promjena knjiži najmanje na jednom ili više različitih konta na strani *duguje* i istovremeno na strani *potražuje*.

U pogledu sastavljanja bilansa, bitna karakteristika je da je inventar u prostom knjigovodstvu služio samo za obračun rezultata, a u dvojnog knjigovodstvu za kontrolu stanja na računima imovine. Drugo, u početnim fazama razvoja dvojnog knjigovodstva, sastavljanje bilansa vršeno je neredovno i primarno za knjigovodstvene, a ne za upravljačke svrhe. Ipak, već u prvoj polovini XIX vijeka kompletirane su savremenije poslovne knjige, ustanovljeni redovni i savremeniji oblici finansijskih iskaza, bilansa stanja i bilansa uspjeha.

1.3. RAČUNOVODSTVO PREDUZEĆA

Dalji privredni razvoj evropskih zemalja krajem 18. a naročito tokom 19. vijeka, podstaknut tehničkim pronalascima, industrijskom proizvodnjom, koncentracijom i centralizacijom kapitala i sve većom tržišnom konkurencijom imao je za posljedicu pojavu

⁴ O tome detaljnije vidjeti: *Teofanović, dr R., Op.cit., str. 14–22.*

većeg broja inokosnih i ortačkih preduzeća kao i korporacija, šire tržišno i profitno orijentisanih, čime su stvoreni uslovi za dalji razvoj i širenje sistema dvojnog knjigovodstva, odnosno za postepeno prerastanje knjigovodstva u razvojnu fazu računovodstva preduzeća. Dakle, razvoj privređivanja uslovio je dalji razvoj knjigovodstva, upravo svojim novim zahtjevima u vezi s uspješnim upravljanjem segmentima preduzeća, preduzećem u cjelini, veoma različitim djelovima privrede i ukupnim nacionalnim ekonomijama. Jedno od **fundamentalnih pitanja** koje je, s aspekta mjerenja uspjeha preduzeća uopšte, trebalo praktično knjigovodstveno riješiti bilo je:

- razdvajanje kapitala i rezultata, i s tim u vezi
- pitanje otpisa (amortizacije) osnovnih sredstava, kako bi se omogućilo sagledavanje stepena održanja (očuvanja) uloženog kapitala i,
- visina ostvarenog periodičnog finansijskog rezultata – dobitaka ili gubitaka preduzeća.

Rješavanje ovih pitanja značajno je podstaknuto razvojem nove pravne forme preduzeća – *korporacije*. Naime, za svrhe utvrđivanja rezultata, za razliku od inokosnih i ortačkih preduzeća gdje je knjigovodstvo vođeno uglavnom za račun vlasnika, za potrebe upravljanja korporacijama računovodstvo je sve više bilo usmjereno i prema zahtjevima rukovodstva (menadžmenta) preduzeća, koji su pred vlasnicima – akcionarima polagali račune o uspješnosti poslovanja korporacija. Tako je vremenom pitanje utvrđivanja realnog periodičnog rezultata postalo relevantno pitanje za vlasnike, rukovodstvo, državu, poslovne partnere, zaposlene, kreditore i druge interesente. Dakle, knjigovodstvo kao klasični sistem prikupljanja i kontrole knjigovodstvenih dokumenata, njihovog vrednovanja i evidentiranja, te sastavljanja računovodstvenih izvještaja, nije moglo na adekvatan način da informaciono podrži korisnike, posebno rukovodstvo preduzeća.

Dalji razvoj knjigovodstva išao je u pravcu knjigovodstvenog praćenja predračunskih (planskih) vrijednosti, ali i uvođenja novih aktivnosti u vezi s računovodstvenom kontrolom i revizijom, te analizom i informisanjem. Sve te nove aktivnosti su se pod zahtjevima prakse dalje razvijale, uvećavale, pod novim nazivom – **Računovodstvo**. **Računovodstvo** se može posmatrati kao neproizvodna, uslužna (servisna) poslovna funkcija ili organizaciona cjelina preduzeća, kao informacioni sistem ili podsistem nekog od poslovnih (totalnih) informacionih sistema preduzeća, kao teorijsko-metodološka ekonomska ili menadžerska disciplina, sa svim pratećim karakteristikama primjerenim ovim aspektima. Zbog mogućnosti različitih pristupa, posebno zbog širenja aktivnosti u okviru računovodstvene funkcije preduzeća, s aspekta predmeta, procedura i svrhe, danas se u računovodstvenoj literaturi mogu sresti brojni pokušaji pojmovnog definisanja i suštinskog određenja računovodstva. Teško je u njih opisno uključiti sve elemente računovodstva.

Ipak, **računovodstvo** u širem smislu možemo shvatiti kao *naučni metod kojim se, u skladu s odgovarajućom regulativom, vrednuju, evidentiraju, klasifikuju i sumiraju poslovne transakcije i o kojima se izvještavaju zainteresovani korisnici*. Osnovna svrha računovodstva jeste da svojom metodologijom i izvještajima, kao svojevrsnim poslovnim jezikom, olakša razumijevanje procesa i rezultata poslovanja preduzeća, kao i da svojom informacionom podrškom pomogne rukovodstvu preduzeća u uspješnoj realizaciji budućih poslovno-finansijskih poduhvata. Zbog toga se računovodstvo, u širem sistemsko dispozitivnom smislu, može smatrati podsistemom upravljačkog informacionog sistema preduzeća, ili u funkcionalnom smislu, kao podfunkcija funkcije upravljanja.

2. KLASIFIKACIJA, STRUKTURA I FUNKCIJE RAČUNOVODSTVA

Različite faze u razvoju računovodstva imale su i različite klasifikacije knjigovodstva, odnosno računovodstva. Na sadašnjem nivou razvoja, klasifikacija računovodstva može se posmatrati i izvršiti s više stanovišta. Prethodna razmatranja o razvoju i strukturi računovodstva odnose se na *Računovodstvo preduzeća*, odnosno *Poslovno računovodstvo*.

2.1. POSLOVNO RAČUNOVODSTVO

Računovodstvo preduzeća ili *Poslovno računovodstvo* je – po svojim ciljevima, značaju, području primjene, obuhvatnosti i brojnosti njegovih informacionih korisnika – predmet posebne i šire teorijske i praktične pažnje. Značajno se oslanja na Zakon o preduzećima (privrednim subjektima), Međunarodne računovodstvene standarde (MRS), Međunarodne standarde revizije (MSR), Kodeks profesionalne etike, Zakon o računovodstvu i reviziji i različita podzakonska akta. Računovodstvo preduzeća ima u osnovi za *cilj* da stvori kvalitetnu – izdašnu, pouzdanu i ažurnu, informacionu osnovu, ali i da na adekvatan način prezentira računovodstvene izvještaje, s odgovarajućim informacionim sadržajima njihovim korisnicima.

Računovodstvo preduzeća, na osnovu odgovarajuće knjigovodstvene dokumentacije kojom se potvrđuje nastanak poslovnog događaja koji je doveo do poslovnih promjena na imovini, obavezama, kapitalu, rashodima ili prihodima preduzeća, treba da obezbijedi evidentiranje iste u poslovnim knjigama i da na osnovu tako formirane baze podataka omogućiti adekvatno računovodstveno izvještavanje.

S aspekta *organizacije* računovodstva preduzeća i posebno *računovodstvenog izvještavanja*, računovodstvena literatura opravdano potencira razlikovanje, odnosno dalje dekomponovanje Računovodstva preduzeća na Finansijsko računovodstvo i Upravljačko računovodstvo, a u okviru njega se često posebno naglašava samostalnost Računovodstva troškova i informaciona neophodnost Računovodstva odgovornosti.⁵

Zapravo, podjela računovodstva na Finansijsko računovodstvo i Upravljačko računovodstvo izvršena je s aspekta korisnika, odnosno namjene i upotrebe računovodstvenih informacija.

2.1.1. FINANSIJSKO RAČUNOVODSTVO

Istorijski gledano, finansijsko knjigovodstvo može se smatrati ishodištem svih ostalih segmenata knjigovodstva preduzeća. Iz njega se vremenom izdvojilo pogonsko knjigovodstvo (obračun troškova), upravljačko računovodstvo i analitička knjigovodstva. Finansijsko knjigovodstvo s bilansom, odnosno *finansijsko računovodstvo*, se u literaturi iz organizacije računovodstva, a naročito u knjigovodstvenoj praksi, naziva još i glavno ili sintetičko knjigovodstvo, te ima nekoliko svojih *osnovnih karakteristika*.

⁵ Detaljnije vidjeti: Horngren, T.C., Foster, G. i Datar, M.S., *Osnove troškovnog računovodstva, upravljački aspekt, Udruženje računovoda i revizora Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2002. god., str. 3–4.*

Na prvom mjestu svakako je činjenica da je finansijsko knjigovodstvo u metodološkom smislu zasnovano na sistemu dvojnog i jednoobraznog knjigovodstva te da ima zadatak da knjigovodstveno obuhvati stanja i sve promjene na imovini, kapitalu, obavezama, rashodima i prihodima za preduzeće u cjelini.

Drugo, finansijsko knjigovodstvo bavi se knjigovodstvenim obuhvatanjem (evidentiranjem) nastalih poslovno-finansijskih promjena (transakcija) za preduzeće kao cjelinu, nastalih iz poslovnih odnosa preduzeća s okruženjem – drugim preduzećima (partnerima), organizacijama, institucijama, pojedincima – i promjena nastalih poslovnim aktivnostima unutar preduzeća, što finansijskom knjigovodstvu upravo daje globalni i sumarni karakter.

Treće, osnovne teorijsko-metodološke postavke, organizaciona rješenja za njegovo funkcionisanje i posebno za računovodstveno izvještavanje su pod značajnijim uticajem obavezujuće računovodstvene regulative, u odnosu na druge segmente knjigovodstva.

Četvrto, zbog toga što je finansijsko knjigovodstvo sa svojim osnovnim računovodstvenim izvještajima – bilansima stanja, uspjeha i novčanih tokova – jedini informacioni izvor o finansijskom položaju i uspjehu preduzeća za sve eksterne informacione interesente, ono je pod snažnim uticajem zahtjeva za istinitim i poštenim izvještavanjem.

Peto, finansijsko knjigovodstvo je uglavnom usmjereno na prošlost, jer se bavi knjigovodstvenim obuhvatanjem i obradom poslovno-finansijskih transakcija nastalih u tekućem obračunskom periodu, izraženih u istorijskim vrijednostima i s dinamikom oficijelnog računovodstvenog izvještavanja od šest mjeseci – polugodišnje za period 1. januar – 30. jun, i godinu dana – godišnje za period 1. januar – 31. decembar⁶.

Šesto, godišnjim zvaničnim računovodstvenim izvještajima, finansijsko računovodstvo omogućava da menadžment preduzeća realizuje periodično polaganje računa o stanju i uspjehu preduzeća vlasnicima kapitala i drugim stejkholderima, čime bilansi stanja, uspjeha i izvještaji novčanih tokova poprimaju ulogu kontrolnih instrumenata u sagledavanju realizacije pluralizma ekonomskih ciljeva preduzeća.

Sedmo, finansijsko knjigovodstvo ima svojih specifičnosti koje dolaze do izražaja pri njegovoj organizaciji i upravljanju ovim segmentom računovodstvene funkcije preduzeća, što se naročito odnosi na predmet, zadatke i instrumente organizacije, kao i na evidencioni i izvještajno-informacioni aspekt, odnosno na ukupnu finansijsko-računovodstvenu proceduru.

Konačno, *osmo*, finansijsko knjigovodstvo predstavlja osnovni, samostalno organizovan, eksterno orijentisan, obavezan i informaciono veoma značajan dio poslovnog računovodstva, odnosno računovodstva preduzeća. Pod nazivom finansijsko računovodstvo još se podrazumijeva i knjigovodstvo u izvornom smislu, ali i savremeno organizovano računovodstvo preduzeća podržano savremenim informacionim tehnologijama i adekvatnom profesionalnom kadrovskom strukturom. Osim toga, savremeno finansijsko računovodstvo treba da bude u značajnoj mjeri harmonizovano (usaglašeno) s računovodstvenim rješenjima razvijenih zemalja, državama s razvijenom računovodstvenom tradicijom, računovodstvenim rješenjima u okviru određenih zajednica (saveza, unija) država i naročito s rješenjima sadržanim u Međunarodnim računovodstvenim načelima i standardima.

⁶ Računovodstvena godina predstavlja dvanaestomjesečni računovodstveni period koji se koristi u kompaniji za obračun. Za većinu kompanija period počinje da teče od 01. januara tekuće godine i završava se zaključno sa 31. decembrom tekuće godine.

Imajući u vidu navedene osnovne karakteristike finansijskog knjigovodstva, prije svega zahtjev da se knjigovodstveno evidentiraju i obrade sve nastale poslovno-finansijske promjene na sredstvima, potraživanjima, kapitalu, obavezama, rashodima, prihodima i finansijskom rezultatu u određenom obračunskom periodu na nivou preduzeća kao cjeline, moguće je suštinski odrediti globalni cilj finansijskog knjigovodstva kao dijela računovodstvene funkcije, odnosno dijela RIS-a savremenog preduzeća.

U tom smislu, kao najopštije postavljen ***cilj finansijskog knjigovodstva*** preduzeća može se postaviti zahtjev za stvaranjem adekvatne informacione osnove koja će uspješno zadovoljiti izvještajno-informacione zahtjeve svih eksternih i internih korisnika (interesenata), odnosno koja će na osnovu relevantnih i pouzdanih informacija omogućiti utvrđivanje i ocjenu:

- *realnog (dostupnog) periodičnog rezultata*, odnosno uspjeha preduzeća kao cjeline, za što kao informacioni izvor služe Bilans uspjeha i drugi posebni izvještaji,

- *imovinskog stanja, odnosno finansijske strukture i položaja preduzeća*, za što kao informacioni izvor služe Iskaz o finansijskoj poziciji / Bilans stanja//Bilans stanja/i drugi izvještaji,

- *likvidnosti i solventnosti preduzeća*, za što kao informacioni izvori služe Bilans tokova gotovine, Iskaz o finansijskoj poziciji/Bilans stanja/i drugi specijalni računovodstveni izvještaji,

- *kontrole rukovođenja i raspolaganja odgovarajućim segmentima imovine preduzeća*, za što kao informacioni izvori mogu da posluže navedeni osnovni računovodstveni izvještaji, ali i naročito posebni, dodatni izvještaji,

- *uspješnosti menadžmenta preduzeća*, posebno na strateškom i taktičkom nivou aktivnosti menadžera preduzeća u vezi s realizacijom ciljeva preduzeća i postavljanja novih, naročito ciljeva rasta i ravoja, ali i ostalih ciljeva iz domena sistematske upravljačke kontrole.

Predmet (područje, sadržaj) finansijskog računovodstva jesu sve poslovne promjene (transakcije) izazvane poslovnim aktivnostima preduzeća, a koje se na osnovu odgovarajuće dokumentacije knjigovodstveno evidentiraju i obrađuju u okviru glavnog knjigovodstva, na kontima klasa **Neuplaćeni upisani kapital i stalna imovina do Vanbilansna evidencija**.

2.1.1.1. Knjigovodstvo s bilansom

Knjigovodstvo s bilansom je uži pojam od računovodstva i predstavlja njegov najstariji i osnovni kvantitativni dio. Knjigovodstvo se na osnovu svojih preciznih teorijsko-metodoloških pravila za vođenje poslovnih knjiga i sastavljanje bilansa, bavi:

- prikupljanjem, vrednovanjem i sređivanjem knjigovodstvene dokumentacije, kao i
- knjigovodstvenom obradom – kontiranjem, knjiženjem (evidentiranjem) istih, i
- knjigovodstveno-računskim operacijama, radi stvaranja baze podataka na osnovu kojih se sastavljaju osnovni finansijski iskazi (bilansi) i uopšte generiše informisanje odgovarajućih korisnika.

Ono obuhvata stvarno nastale poslovne događaje za preduzeće kao cjelinu i ima kontrolnu ulogu u utvrđivanju imovinskog, odnosno finansijskog, rentabilitetnog i likviditetnog položaja preduzeća.

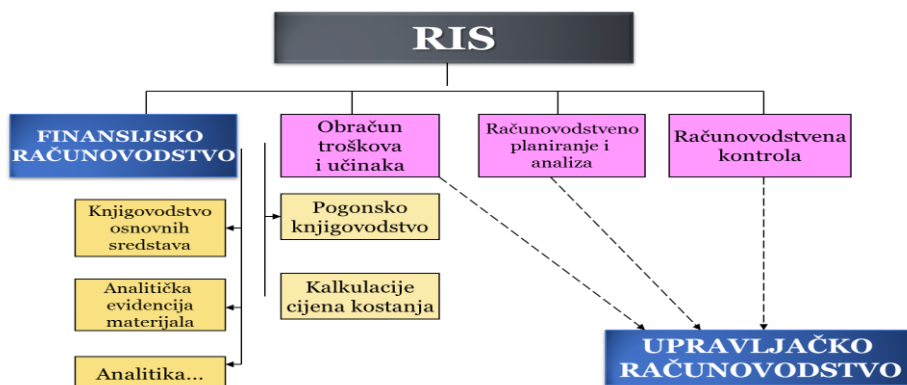
Sumiranjem navedenog dolazi se do zaključka da zapravo knjigovodstvo s bilansom nije ništa drugo nego finansijsko računovodstvo, dok *knjigovodstvo (bez bilansa) predstavlja sastavni dio finansijskog računovodstva, odnosno njegovu računsku osnovu.*

2.1.2. UPRAVLJAČKO RAČUNOVODSTVO

Upravljačko računovodstvo kao podsistem RIS-a bavi se prikupljanjem, klasifikovanjem i sumiranjem poslovno-finansijskih podataka te pripremanjem, podnošenjem i interpretacijom izvještaja, ali isključivo za potrebe menadžmenta. Navedeni izvještaji kreirani su s namjerom da se pomogne prvenstveno menadžerima u obavljanju njihovih aktivnosti u vezi s donošenjem pojedinačnih poslovnih odluka i sistematske upravljačke kontrole, tj. planiranja i kontrole ostvarenja, kao glavnih djelova sistema upravljačke kontrole⁷. Ovakvo pojmovno određenje upravljačkog računovodstva u sebi objedinjuje:

- *obračun troškova i učinaka s kalkulacijom;*
- *računovodstveno planiranje i*
- *računovodstvenu kontrolu.*

Dakle, s aspekta namjene i upotrebe računovodstvenih informacija, RIS je moguće podijeliti na **Finansijsko računovodstvo** i **Upravljačko računovodstvo**, što je dato na *slici br. 1* koja slijedi:

Slika br. 1: Komponente RIS-a⁸

Kao dva segmenta jedne cjeline, upravljačko računovodstvo za razliku od finansijskog računovodstva odlikuje: sastavljanje i prezentacija finansijskih iskaza u kraćim vremenskim periodima (iz dana u dan, nedjeljno...), zavisno od informacione potrebe menadžmenta

⁷ Stevanović, N., Leko, V., Žarkić-Joksimović, N., Malinić, S., Novičević, B., *Upravljačko računovodstvo I, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 1996, str. 40–41.*

⁸ *Ističemo da ovakva struktura RIS-a odgovara značajnim dijelom tradicionalnom konceptu računovodstva. Međutim, savremeni pristup računovodstva, pored Finansijskog i Upravljačkog računovodstva, obuhvata još i Računovodstvo troškova (o čemu će nešto više biti riječi u dijelu 2.1.4.).*

preduzeća, fokusiranost na budućnost pri čemu predmet posmatranja nije samo preduzeće već i pojedini segmenti unutar njega, kao i grupe proizvoda ili pak konkretni proizvodi, i sl. Stoga u nastavku ističemo krucijalne razlike koje postoje između dva navedena segmenta RIS-a.

2.1.3. *Finansijsko računovodstvo vs. Upravljačko računovodstvo*

Prikaz dat na *slici br. 1* ukazuje na to da upravljačko računovodstvo predstavlja internu (unutrašnju) dimenziju RIS-a te da se RIS takođe srijeće sa zahtjevom u pogledu njegovog organizovanja i upotrebe izvan granica preduzeća. Kako menadžment preduzeća ima obavezu da vrši periodično polaganje računa o stanju i uspjehu preduzeća vlasnicima (investitorima), kreditorima i drugim finansijskim partnerima, odnosno poslovnim partnerima, poreskom organu, drugim državnim organima kao i drugim eksternim korisnicima informacija, to se navedeni dio računovodstvene funkcije opravdano naziva, ekstremno usmjereni dio računovodstva preduzeća, odnosno **finansijsko računovodstvo**⁹. Posmatrano kao proces, finansijsko računovodstvo je zasnovano na sistemu dvojnog knjigovodstva te predstavlja skup načela, metoda i postupaka prikupljanja, klasifikovanja i obuhvatanja poslovno-finansijskih podataka, kao i periodično usklađivanje stanja u knjigama, pripreme i na kraju podnošenje obaveznih finansijskih iskaza¹⁰.

Kao dva segmenta jedne cjeline, upravljačko računovodstvo za razliku od finansijskog odlikuje: sastavljanje i prezentacija finansijskih iskaza u kraćim vremenskim periodima (iz dana u dan, nedjeljno...), zavisno od informacione potrebe menadžmenta preduzeća, fokusiranost na budućnost pri čemu predmet posmatranja nije samo preduzeće već i pojedini segmenti unutar njega, kao i grupe proizvoda ili pak konkretni proizvodi.

U narednom tabelarnom prikazu, polazeći od različitih kriterijuma, daju se razlike između finansijskog i upravljačkog računovodstva:

<i>KRITERIJUMI</i>	<i>FINANSIJSKO RAČUNOVODSTVO</i>	<i>UPRAVLJAČKO RAČUNOVODSTVO</i>
<i>UREĐENO RAČUNOVODSTVENOM REGULATIVNOM</i>	<i>Da</i>	<i>Ne</i>
<i>FOKUSIRA SE NA</i>	<i>Dešavanja iz prošlosti.</i>	<i>Buduće odluke</i>
<i>KORISNICI IZVJEŠTAJA</i>	<i>Eksterni (investitori, zaposleni, banka...)</i>	<i>Samo uprava</i>

Tabela br. 1: Finansijsko vs. Upravljačko računovodstvo

U pogledu izvještavanja, odnosno karaktera izvještaja, postoje značajne razlike između Finansijskog i Upravljačkog računovodstva, a one su date u narednom tabelarnom prikazu:

⁹ Isto, str.39.

¹⁰ Isto, str. 39.

KRITERIJUMI	FINANSIJSKO RAČUNOVODSTVO	UPRAVLJAČKO RAČUNOVODSTVO
UČESTALOST IZVJEŠTAVANJA	<i>Najčešće godišnje (zavisno od pravnog statusa preduzeća)</i>	<i>Javlja se kada god je to potrebno, zavisno od potrebe menadžmenta</i>
PRAVOVREMENOST	<i>Obično se javlja znatan vremenski period kašnjenja između perioda koji je obuhvaćen izvještajem i datuma objavljivanja izvještaja</i>	<i>Mogu da se kreiraju sa minimalnim odlaganjem, pod uslovom da postoje adekvatni sistemi</i>
DETALJNOST	<i>Informacije nijesu detaljne: transakcije se sumiraju u nekoliko rubrika</i>	<i>Mogu biti detaljni i sažeti koliko god je to potrebno</i>
INFORMACIJE O NEFINANSIJSKIM PERFORMANSAMA	<i>Veća je vjerovatnoća da će biti uključene u izvještaje većih, a ne manjih organizacija, ali su često ograničene u obimu i sadržaju</i>	<i>Informacije i/ili indikatori o nefinansijskim performansama često su njegovi važni sastavni elementi</i>
VELIČINA IZVJEŠTAJA	<i>Izvještaji za cijela preduzeća</i>	<i>Izvještaji po pojedinom proizvodu/poslu/usluži/odjeljenju/segmentu</i>
FORMA IZVJEŠTAJA	<i>Set finansijskih iskaza opšte namjene</i>	<i>Bilo koja forma koju odabere Uprava</i>

Tabela br. 2: Finansijsko vs. Upravljačko računovodstvo s aspekta izvještavanja¹¹

Na osnovu gore navedenih tabelarnih prikaza da se zaključiti da i Finansijsko i Upravljačko računovodstvo koriste istu bazu podataka, odnosno da se bave:

- prikupljanjem, vrednovanjem i sređivanjem knjigovodstvene dokumentacije, kao i
- knjigovodstvenom obradom: kontiranjem, knjiženjem (evidentiranjem) istih, i
- knjigovodstveno-računskim operacijama, radi stvaranja baze podataka na osnovu kojih se sastavljaju osnovni finansijski iskazi (bilansi) i uopšte generiše informisanje odgovarajućih korisnika (internih ili eksternih).

2.1.4. OSTALE STRUKTURNE KOMPONENTE POSLOVNOG RAČUNOVODSTVA

- a) **Računovodstvo troškova (Cost Accounting)**, odnosno knjigovodstvo troškova, je izdvojen, samostalan dio poslovnog računovodstva. Ono pruža podatke, pokazatelje i informacije Finansijskom i Upravljačkom računovodstvu. Samostalnim preuzimanjem i evidentiranjem troškova i prihoda po različitim segmentima poslovanja, ono informiše Finansijsko računovodstvo o promjenama stanja zaliha nezavršene proizvodnje i gotovih proizvoda na kraju u odnosu na početak obračunskog perioda, a Upravljačkom računovodstvu pruža adekvatnu informacionu podršku za upravljanje: troškovima i rezultatima po užim segmentima poslovanja, prodajnim cijenama, alternativnim odlučivanjem i motivacionim

¹¹ Navedena tabela je jednim dijelom preuzeta od strane različitih autora (sa www i od Catherine Gowthorpe, Upravljačko računovodstvo, prevod, 2008), ali je prilagođena prema mišljenju autora.

sistemom preduzeća. **Računovodstvo troškova** (pogonsko knjigovodstvo, obračun troškova s kalkulacijom, obračun troškova i rezultata – učinaka, knjigovodstvo troškova) bavi se knjigovodstvenom obradom (knjiženjem) troškova, prihoda i rezultata po odabranim segmentima poslovanja preduzeća – po vrstama troškova i prihoda, nosiocima (učincima) troškova i prihoda, po užim organizaciono-poslovnim jedinicama (mjestima – centrima odgovornosti za troškove, prihode i rezultate) i drugim segmentima. Računovodstvo troškova predstavlja samostalan, odvojen dio knjigovodstva preduzeća sa svojstvom računovodstvene ravnoteže i bilansne cjeline. Pored kontrolno-dispozitivne uloge u praćenju uspješnosti i rentabiliteta po segmentima preduzeća, računovodstvo troškova ima veoma bitnu ulogu u vrednovanju zaliha, posebno nedovršene proizvodnje i gotovih proizvoda, pri utvrđivanju periodičnog rezultata preduzeća kao cjeline. U metodološkom smislu, u obračunu troškova i rezultata mogu biti zastupljene (odabrane) različite metode (sistemi) obračuna – tradicionalni (klasični) ili savremeni koncepti obračuna i upravljanja troškovima, a što je u domenu upravljačkog računovodstva.

- b) **Računovodstveno planiranje** (budžetiranje) je dio poslovnog računovodstva, koji obuhvata poslove projektovanja, predviđanja poslovnih ciljeva i zadataka na osnovu planiranih poslovnih tokova rashoda i prihoda (tokova rentabiliteta), novčanih tokova – primanja (priliva) i izdavanja (odliva) novčanih sredstava (tokova likvidnosti) i planirane finansijske strukture i dugoročnih ulaganja (imovinsko-finansijskih tokova). Na osnovu ovako postavljenih okvira i ciljeva periodičnog računovodstvenog planiranja, donose se sljedeći glavni planovi, koji po prirodi stvari, treba da budu međusobno usaglašeni:
- ✓ *Poslovni plan (budžet) – biznis plan (Business Plan)*, kao skup pojedinačnih planova – plan prodaje, plan troškova prodaje, plan proizvodnje, plan troškova proizvodnje, plan troškova prodatih učinaka (proizvoda i usluga), plan (budžet) troškova uprave s administracijom, plan (budžet) troškova istraživanja i razvoja – usaglašeni u okviru *planiranog Bilansa uspjeha*, predstavlja kao plan finansijskog rezultata važan dispozitivni (usmeravajući, upravljački) instrument.
 - ✓ *Plan tokova gotovine* – projektuje se u skladu s poslovnim planom (budžetom), kao planom tokova vrijednosti rashoda, prihoda i rezultata, ali kao harmonizovan neprekidan tok primanja i izdavanja (isplata) novčanih sredstava koja potiču iz redovnog poslovanja. Plan tokova gotovine je izuzetno važan, nezaobilazan instrument upravljanja finansijama preduzeća.
 - ✓ *Planirani Bilans stanja*, kao očekivani osnovni finansijski izvještaj o imovinsko-finansijskom stanju preduzeća na kraju obračunsko-planskog perioda, sastavlja se na osnovu podataka iz prethodno sastavljenih osnovnih i pojedinačnih planova. On je takođe važan dispozitivni instrument u praćenju i upravljanju finansijskom strukturom i položajem preduzeća.
 - ✓ *Plan dugoročnih (kapitalnih) ulaganja* usvaja se na osnovu projektovanih, očekivanih i potrebnih višegodišnjih finansijskih ulaganja u materijalne i nematerijalne oblike stalne imovine preduzeća. S obzirom na njegovu dugoročnost, ovaj plan tangira prethodne periodične planove, u mjeri u kojoj se kapitalna ulaganja realizuju u konkretnom godišnjem intervalu – periodu.
- c) **Računovodstveni nadzor – kontrola i revizija**, kao dio računovodstva preduzeća ima za cilj da kritički ispituje ispravnost poslovanja, na različite načine odabranih segmenata preduzeća i/ili ukupnih poslovno-finansijskih transakcija preduzeća u cjelini, kao i da utvrđuje

pouzdanost računovodstvenog izvještavanja. Računovodstveni nadzor obuhvata *računovodstvenu kontrolu*, koja se bavi tekućim ispitivanjem ispravnosti i istinitosti poslovanja i *računovodstvenu reviziju*, koja se bavi naknadnim (ponovnim) ispitivanjem ispravnosti poslovanja i istinitošću, odnosno pouzdanošću finansijskih iskaza. *Organi* koji realizuju poslove nadzora – kontrole i revizije, mogu biti *eksterni i interni*, što je i osnov za podjelu na eksternu i internu računovodstvenu kontrolu i reviziju.

- ✓ *Eksternu kontrolu* vrše različiti inspeksijski i kontrolni državni organi. Predmet ovih kontrola mogu biti različite poslovne aktivnosti preduzeća: proizvodnja, promet, uvozno-izvozni poslovi, kao i finansijsko-računovodstvene aktivnosti u okviru kojih su pod posebnom eksternom kontrolom poslovi vezani za obračun različitih vrsta poreza (PDV, porez na promet, imovinu, dobit, lična primanja zaposlenih), doprinosa (na lična primanja, stručnim i komorskim udruženjima) i drugih dažbina (carina, firmarina) i slični poslovi, kao i poslovi pravovremenog finansijskog izvještavanja predstavnika državnog interesa i drugih eksternih korisnika.
- ✓ *Eksternu reviziju* obično vrše licencirane revizorske firme, a predmet njihovog ispitivanja mogu biti djelovi ili ukupno poslovanje preduzeća, u pogledu ponovne kontrole ukupne ispravnosti knjigovodstvenih dokumenata, računovodstvene procedure i posebno finansijskih iskaza, o čijoj pouzdanosti revizor daje svoje mišljenje. Eksterna revizija obavlja svoje aktivnosti u skladu s međunarodnim revizorskim standardima, uz uvažavanje međunarodnih računovodstvenih standarda.

Ipak, s aspekta strukture računovodstva preduzeća, poseban naglasak zaslužuju interna kontrola i revizija.

- a) *Interna kontrola* kao dio poslovnog računovodstva utkana je u sve poslovne aktivnosti preduzeća i predstavlja proces koji se realizuje od strane osoblja računovodstvene funkcije ili uprave preduzeća putem kontrolnih procedura – postupaka, nadgledanja i praćenja. Pri tome je važno da se računovodstvo koristi kao pomoć u kontroli poslovanja preduzeća, zaštiti imovine, pripremi finansijskih iskaza i njihovoj usklađenosti s ukupnom računovodstvenom regulativom.
 - b) *Interna revizija* takođe je dio računovodstva preduzeća, odnosno računovodstvene funkcije, koji se obično organizuje u velikim preduzećima – kompanijama. Predmet njihove aktivnosti usmjeren je na ponovnu procjenu i provjeru interne kontrole, ali i na poslovnu i finansijsku reviziju, čime se uz provjeru olakšava rad eksterne revizije. Osnovni zahtjev i karakteristika interne revizije jeste njena nezavisnost, odnosno zahtjev i pretpostavka da na njen rad ne mogu uticati menadžeri čije se aktivnosti ispituju. Ipak, interni revizori ne mogu biti nikada sasvim nezavisni u onom smislu nezavisnosti koju imaju eksterni revizori.¹²
- d) ***Računovodstvena analiza*** je dio računovodstva preduzeća. Analiza se, uopšte uzet, definiše kao naučni metod objašnjenja nekog stanja ili pojave. Računovodstvena analiza ima svoje ciljeve, predmete i metode. *Ciljevi* se svode na ispitivanje i ocjenu finansijskog položaja i uspjeha preduzeća. *Predmet* računovodstvene analize su ostvareni rezultati sadržani u poslovnim knjigama i odgovarajućim računovodstvenim izvještajima.

¹² Prema: Hayes, R., Schilder, A., Dassen, R., Wallage, P., *Principi revizije – međunarodna perspektiva, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka, 2002. god., str. 15.*

Računovodstvena analiza može se shvatiti i kao opšta potreba menadžerskih struktura preduzeća, ali i potreba eksternih izvještajno-informacionih korisnika – stejkholdera. Razlikovanje eksternih i internih korisnika čini osnovu za podjelu računovodstvene analize na eksternu i internu. *Eksterna* računovodstvena analiza kao predmet ispitivanja i ocjene koristi osnovne, zvanične finansijske izvještaje – bilanse, pa se otuda češće naziva *finansijska analiza* ili *analiza bilansa*. *Interna* računovodstvena analiza kao predmet ispitivanja i ocjene koristi, pored prethodnih, osnovnih finansijskih iskaza, i sve druge računovodstvene izvore i izvještaje, pa se otuda naziva samo *računovodstvena analiza* ili *analiza poslovanja preduzeća*. Osim ove podjele, postoje i druge vrste računovodstvenih analiza koje su rezultat primjene drugih kriterijuma za klasifikaciju. Za cjelovitije razumijevanje računovodstvene analize kao dijela računovodstva preduzeća treba imati u vidu da se ona zasniva na određenim *pretpostavkama* i da koristi odgovarajuće *instrumente*, sredstva računovodstvene analize.

- e) **Računovodstveno informisanje** predstavlja savremeni dio računovodstva preduzeća i više se vezuje za sistemski pristup računovodstvu preduzeća i primjenu savremenih informacionih tehnologija u računovodstvu. Ono ima zadatak da odgovarajućom bazom podataka obezbijedi adekvatnu informacionu podršku menadžmentu preduzeća pri poslovno-finansijskom odlučivanju na liniji postavljanja i realizacije ciljeva i strategija preduzeća, kao i informacionu podršku eksternim korisnicima. Podlogu za računovodstveno informisanje čine, za određene svrhe pripremljeni, različiti računovodstveni izvještaji s adekvatnim informacionim sadržajima. Računovodstveno informisanje treba da bude zasnovano na precizno datim odgovorima na pitanja:

- ✓ *ko* informiše, koji djelovi – službe i odgovorna lica u računovodstvu,
- ✓ *koga* informiše, ko je konkretan izvještajno-informacioni korisnik,
- ✓ *o čemu* informiše, o finansijskom položaju, rentabilitetu, likvidnosti i dr. za cjelinu preduzeća ili odabrane segmente,
- ✓ *kada* informiše, vremenski precizno određeno počev od godišnjeg do dnevnog izvještavanja,
- ✓ *kako* informisati, usmeno, pismeno, elektronskim putem – direktnim ili indirektnim pristupom.

Zbog svega ovoga, podrazumijeva se adekvatna organizaciona uređenost računovodstvenog informisanja, posebno u pogledu *feedback* i *feedforward* pristupa.

- f) **Računovodstvo odgovornosti (Responsibility Accounting)** je rezultat savremene decentralizacije preduzeća i koncepta delegirane (prenijete) nadležnosti (prava) i odgovornosti (obaveza) za performanse (učinke i rezultate) po užim organizacionim jedinicama, ali shvaćenih i organizovanih poput centara ili područja odgovornosti za troškove, prihode i rezultate, posebno kao profitni i investicioni centri. Računovodstvo odgovornosti, kao dio obračuna troškova i učinaka i Upravljačkog računovodstva, bavi se obračunom i računovodstvenim izvještavanjem o uspješnosti poslovanja centara odgovornosti za troškove, prihode i rezultate, odnosno odgovarajućih menadžera.
- g) Uvažavajući specifičnosti poslovanja preduzeća, posebno s aspekta privredno-granske pripadnosti i predmeta poslovanja preduzeća, računovodstvo preduzeća može se dalje diferencirati na **granska računovodstva**, kao što su računovodstva industrijskih, trgovinskih, poljoprivrednih, saobraćajnih, ugostiteljsko-turističkih i računovodstvo drugih privrednih

grana i grupacija. Riječ je, dakle o računovodstvu preduzeća, oslonjenom na istu računovodstvenu regulativu, ali koja uvažavaju i proučavaju karakteristike i specifičnosti poslovanja odgovarajućih vrsta i grupa preduzeća.

- h) Pored prethodnih podjela, računovodstvena literatura proučava i potencira postojanje **specijalnih računovodstava**. U pitanju su posebna poslovna računovodstva za banke i druge finansijske organizacije, osiguravajuća društva, berze i slične komercijalne organizacije i institucije, koja se oslanjaju na drugu zakonsku regulativu, na primjer Zakon o bankama, Zakon o osiguravajućim društvima i slično.
- i) **Budžetsko računovodstvo** potiče iz prostog kameralnog računovodstva, a njegova savremena uloga veoma je značajna u planiranju, donošenju, korišćenju, kontroli i reviziji državnog budžeta, budžeta teritorijalnih autonomnih jedinica, budžeta regionalnih i lokalnih uprava, te direktnih i indirektnih korisnika budžetskih sredstava. Posebnim budžetsko-računovodstvenim propisima uređuje se vođenje budžetskog računovodstva, glavne knjige i konsolidovanog računa trezora. Suštinska karakteristika budžetskog računovodstva, a istovremeno i osnovna razlika u odnosu na računovodstvo preduzeća, jeste ekonomska klasifikacija prihoda i primanja, te klasifikacija rashoda i izdavanja. Naime, primanja su širi pojam od prihoda i obuhvataju tekuće prihode i novčane prilive, a izdavanja predstavljaju tekuće rashode i novčane odlive po više osnova.
- j) **Poresko knjigovodstvo** predstavlja poseban oblik knjigovodstvene evidencije zaduženja i uplata poreskih obveznika, po osnovu različitih vrsta poreskih obaveza i drugih dažbina pravnih i fizičkih lica, a koje se realizuje u okviru državnih uprava prihoda ili poreskih uprava.
- k) Na kraju, polazeći od činjenice da je čak i u tradicionalno organizovanim i usmjerenim poslovnim aktivnostima počev od najmanjih pravnih formi preduzeća, preko složenih preduzeća i grupacija, zatim državnih budžeta i budžeta teritorijalno-političkih zajednica, do interesa upravljanja ukupnom nacionalnom ekonomijom, računovodstvo, uopšte, počelo postepeno izvlačiti svoje nove ciljeve iz informaciono-upravljačkih zahtjeva sve brojnijih interesa stejkholdera, danas se sve više govori o i proučava uloga **Nacionalnog i Međunarodnog računovodstva**. Pod ovim pojmovima ne podrazumijeva se računovodstvo shvaćeno u izvornom i strukturalnom smislu, kao na primjer Računovodstvo preduzeća ili Budžetsko računovodstvo. Naime, ona se ne bave evidentiranjem poslovnih transakcija na nacionalnom ili međudržavnom, internacionalnom nivou, već prikupljanjem odgovarajućih računovodstveno-statističkih ili specijalnih izvještaja kvantitativne i/ili kvalitativne prirode, njihovom obradom, klasifikacijom i reklasifikacijom, i izradom odgovarajućih globalnih izvještaja, sa sumarnim i relevantnim podacima, pokazateljima i informacijama namijenjenim takođe različitim korisnicima, počev od menadžmenta preduzeća do odgovarajućih državnih organa, odgovarajućih ministarstava, vlade, i državnih ekspertskih i drugih institucija. Radi se uglavnom o društveno-ekonomskim agregatima i pokazateljima na nacionalnom privrednom nivou, kao i dispozitivnim indikatorima o projektovanim, očekivanim rezultatima na nivou nacionalne ekonomije, kao na primjer: stope rasta društvenog proizvoda, nacionalnog dohotka, izvoza, uvoza, stopa inflacije, ličnih primanja i slično.

Na kraju, polazeći od ovakve klasifikacije računovodstva, posebno od klasifikacije i strukture računovodstva preduzeća, moguće su i različite sistematizacije i podjele njihovih funkcija. Budući da je predmet pažnje prije svega računovodstvo preduzeća, u računovodstvenoj literaturi mišljenja se uglavnom polarizuju oko njegove tri **globalne funkcije**, i to:

1. *Funkcija polaganja računa* menadžmenta preduzeća vlasnicima kapitala i drugim internim i eksternim interesentima o ostvarenom uspjehu, finansijskom i likviditetnom položaju preduzeća, odnosno o stepenu ostvarenja postavljenih ciljeva.

2. *Funkcija donošenja poslovno-finansijskih odluka*, odnosno adekvatne informacione podrške za potrebe opštih i posebnih (pojedinačnih, konkretnih) poslovno-finansijskih odluka sistematizovanih na različite načine: prema ciljevima, prostoru, vremenu, procesu i drugim aspektima.

3. *Funkcija sistematske upravljačke kontrole*, odnosno adekvatne informacione podrške planiranju, organizovanju, kontroli izvršenja, komuniciranju i motivaciji, u vezi s definisanjem i realizacijom ciljeva preduzeća.¹³

3. SAVREMENI, SISTEMSKO-INFORMACIONI PRISTUP RAČUNOVODSTVU PREDUZEĆA

3.1. RAČUNOVODSTVO KAO INFORMACIONI SISTEM PREDUZEĆA (RIS)

Učinjena razmatranja razvoja računovodstva otvaraju pitanja aktuelnog stanja i daljeg razvoja računovodstva. U tom smislu, danas je računovodstvo preduzeća rezultat aktuelnog shvatanja suštine preduzeća, koje u sebi uključuje sistemski pristup, odnosno shvatanje preduzeća kao poslovnog sistema iz oblasti ekonomije.

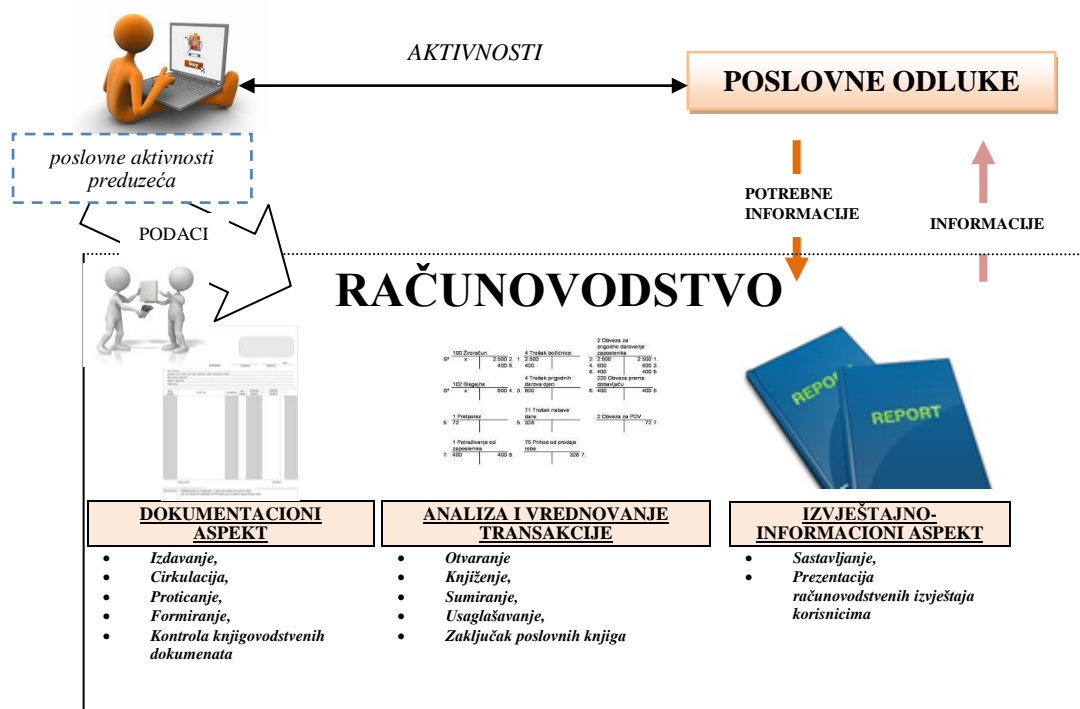
Skup svih na odgovarajući način segmentiranih i uređenih informacija preduzeća predstavlja njegov poslovni (ukupni, integralni) informacioni sistem. Svakako osnovni, najvažniji i najpouzdaniji dio poslovnog informacionog sistema čini **računovodstveni informacioni sistem**¹⁴ ili podsistem.

RIS je po svojoj prirodi i uređenosti, jedan manje-više strogo formalizovan i institucionalizovan sistem (podsistem) ili uslužna funkcija preduzeća, što ga čini najkvalitetnijim i najpouzdanijim u odnosu na druge podsisteme poslovnog informacionog sistema. RIS se, u nešto širem, kibernetikom pristupu, može shvatiti kao uređena organizaciona cjelina s međusobno svrsishodno povezanim i uslovljenim **komponentama** aktivnosti računovodstvene funkcije preduzeća, usmjerenim ka realizaciji odgovarajućih **ciljeva**. Ovakvo sistemsko određenje RIS-a, pored ciljeva, komponenti (strukture) i

¹³ Stevanović, dr N., *Upravljačko računovodstvo*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003. god., str. 27.

¹⁴ U daljem tekstu RIS.

organizacije, podrazumijeva još i **norme ponašanja**, odnose s **okruženjem** i posebno **funkcije**, što se može prikazati na sljedeći način¹⁵:

Slika br. 2: Preduzeće, njegovo okruženje i funkcije RIS-a

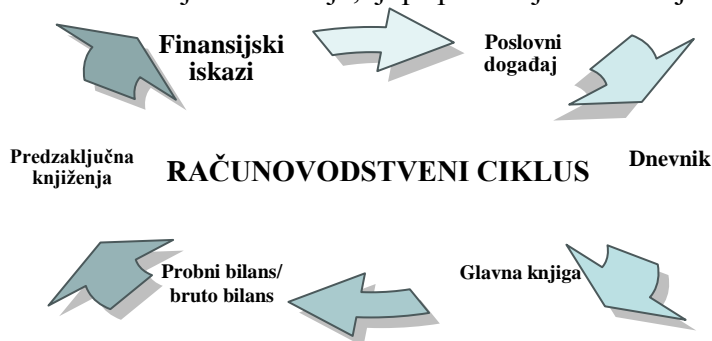
Polazeći od prikaza datog na Slici br. 2, zapaža se da je preduzeće shvaćeno kao specifična ekonomska sinteza između kapitala (različitih pojavnih oblika sopstvenih sredstava), menadžmenta i rada, odnosno zaposlenih ekspertskih i izvršnih struktura, koja podrazumijeva prisustvo inputa, procesa, outputa, okruženja i informacija kao bitnih pretpostavki za upravljanje njegovim poslovnim aktivnostima.

U kontekstu iznijetog, *koraci* u računovodstvenom procesu su:

- 1) identifikovanje poslovnih transakcija/događaja koji su finansijskog karaktera;
- 2) mjerenje transakcija/događaja;
- 3) bilježenje transakcija/događaja (**knjiženje**);
- 4) klasifikacija transakcija/događaja (**poslovne knjige** (prvo u dnevniku, pa u glavnu, odnosno pomoćne knjige));
- 5) sumiranje (zbrajanje) transakcija/događaja (Bruto bilans, Izvještaj o finansijskom položaju; Izvještaj o ukupnom rezultatu);
- 6) analiziranje i interpretacija transakcija/događaja;

¹⁵ Malinić, S., *Upravljačko računovodstvo i obračun troškova i učinaka*, Ekonomski fakultet, Kragujevac, 2004, str. 34.

- 7) prenošenje odnosno izvještavanje o nastalim transakcijama/događajima;
 8) sastavljanje izvještaja koji su u skladu sa Zakonom, odnosno drugih izvještaja koje zahtijeva menadžment; i na kraju
 9) distribuiranje: 9a) eksternim korisnicima; 9b) internim korisnicima.
- Ističemo da koraci od **1** do **5** obrazuju *računovodstveni ciklus*. Drugačije rečeno, *računovodstveni ciklus* (Slika br.3) započinje s identifikovanjem i knjiženjem transakcija i završava se činom sumiranja transakcija, tj. pripremanjem finansijskih iskaza¹⁶.

Slika br. 3: Računovodstveni ciklus

Kao dio upravljačkog informacionog sistema preduzeća, RIS ima veoma značajnu ulogu kako u postupku upravljanja tako i u procesu protoka ekonomskih podataka i informacija do svih organizacionih segmenata poslovanja unutar preduzeća, kao i do svih zainteresovanih postojećih i potencijalnih korisnika izvan preduzeća. Stoga, u kontekstu navedenog, smatramo da su sljedeća pitanja od ključne važnosti za potpunije razumijevanje same suštine i konceptualnog okvira funkcionisanja RIS-a:

- ✓ **Transakcija, okolnost ili događaj – kao predmet knjigovodstvenog obuhvatanja**, a koja nastaje u makro ili mikro okruženju preduzeća;
 - *Input* (ulazna) dokumentaciona strana RIS-a;
 - *Proces* (obrada i evidentiranje) podataka;
 - *Output* (izvještavanja) zainteresovanim korisnicima;
- kao segmenti računovodstvenog procesa, odnosno RIS-a;**
- ✓ **Korisnici računovodstvenih informacija** (interni i eksterni) – **kao lica kojima se distribuiraju, prezentuju, odnosno saopštavaju outputi** sadržani u finansijskim iskazima.

Polazeći od navedenog, *cilj RIS-a je da poveže korisnike računovodstvenih informacija s poslovnim događajem, odnosno s efektima ranije donijetih odluka, kako bi na osnovu toga ti isti korisnici bili u mogućnosti da preduzmu buduće alternativne aktivnosti.*

¹⁶ U ovom dijelu napominjemo, a o tome ćemo nešto više kasnije govoriti, da u knjigovodstvu **sve započinje i sve se završava bilansom**, tj. *Iskazom o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/*.

Dakle, **predmet** knjigovodstvenog obuhvatanja, odnosno predmet knjigovodstvenih radnji su:

- **stanja imovine i potraživanja**, te **kapitala i obaveza**, koja su sadržana u odgovarajućim bilansima i na osnovu kojih se knjigovodstveno otvaraju poslovne knjige, odnosno knjiži početno stanje na odgovarajućim kontima stanja;
- **sve poslovne promjene koje dovode do povećanja ili smanjenja** navedenih oblika sredstava i izvora, te rashoda i prihoda, a koje se takođe, u skladu s odgovarajućom knjigovodstvenom procedurom i pravilima za knjiženje u dvojnomo i jednoobraznom knjigovodstvu, evidentiraju u poslovnim knjigama – dnevniku i glavnoj knjizi – finansijskog knjigovodstva;
- **zaključivanje**, odnosno **zatvaranje poslovnih knjiga**, kao i ostale knjigovodstvene i računске operacije koje su neophodne za uspješnu realizaciju ciljeva finansijskog knjigovodstva;
- **izrada, sastavljanje odgovarajućih računovodstvenih iskaza** – Iskaza o finansijskoj poziciji/bilans stanja/, Iskaza o ukupnom rezultatu/ bilans uspjeha/, Iskaza novčanih tokova, Iskaza o promjenama na kapitalu, računovodstvene politike i napomene, zatim poreskog bilansa i konsolidovanih bilansa, te iskaza o poslovanju i posebnih, specijalnih računovodstvenih iskaza, koji se po prirodi aktivnosti sastavljaju u okviru finansijskog knjigovodstva.

3.2. PREDMET KNJIGOVODSTVENOG OBUHVATANJA I INPUT STRANA RIS-A

Jedno od veoma značajnih pitanja računovodstva jeste pitanje: „Što treba da bude predmet knjigovodstvenog obuhvatanja?“. Svi poznavaoči računovodstvene problematike su saglasni u pogledu mišljenja da predmet knjigovodstvenog evidentiranja, tj. obuhvatanja treba jedino i isključivo da bude transakcija, događaj i okolnosti zasnovani na vjerodostojnom knjigovodstvenom dokumentu i koji kao takvi vrše određeni uticaj na visinu i/ili strukturu poslovne imovine preduzeća.

Budući da preduzeće¹⁷ svakodnevno obavlja veliki broj poslovnih transakcija koje nastaju kako u njegovom mikrookruženju¹⁸ (samom preduzeću) tako i u makrookruženju¹⁹, to je s knjigovodstvenog aspekta predmet njihovog obuhvatanja svaka aktivnost koja proizvodi određeni uticaj na finansijski položaj preduzeća, odnosno njegovu rentabilnost i likvidnost. Ističemo da evidentiranje u poslovnim knjigama ne iziskuje isključivo razmjenu vrijednosti (kupovina, prodaja, uplata, i sl.)²⁰ između dva ili više poslovnih subjekata, već to može biti i

¹⁷ Pored navedenog naziva, često se sreće naziv entitet, privredno društvo, firma. U udžbeniku će najvećim dijelom biti korišćen naziv preduzeće, jer je od ranije prihvaćen termin u gotovo svim jezičkim područjima i ne samo u računovodstvenoj već i široj ekonomskoj i menadžerskoj literaturi.

¹⁸ Npr. dobavljači, potencijalni proizvođači, kupci i sl.

¹⁹ Kao što su npr. društveno-političko uređenje, demografske promjene, međunarodni odnosi, naučno-tehnički uslovi i sl.

²⁰ Npr. kupovina materijala na kredit, kupovina opreme, ulaganje u preduzeće, isplata rashoda za plate, primljena uplata za usluge koje treba izvršiti, plaćanje troška električne energije i sl.

neka okolnost ili događaj koja isključuje mogućnost razmjene vrijednosti, ali ima isti efekat kao razmjena vrijednosti (gubici usljed poplave, požara, svakodnevno akumuliranje kamate, i sl.)²¹. Zapravo, u skladu s **MRS 1** ističe se da se pod:

- √ **Transakcijama** podrazumijevaju poslovne aktivnosti koje, u okviru svog poslovanja, redovno sprovodi privredni subjekt i koje dovode do promjena njegovih sredstava, obaveza i kapitala (uz mogući nastanak prihoda i rashoda).
- √ **Događajima** podrazumijevaju događaji koji nijesu poslovni, ali dovode do izmjena na sredstvima, obavezama ili kapitalu privrednog subjekta, kao što su na primjer oštećenja sredstava, nelikvidnost poslovnih partnera i sl.
- √ **Okolnostima** podrazumijevaju stanja u kojima privredni subjekt posluje, kao što su, na primjer, opšti indeks rasta cijena na malo, promjena kursa domaće valute u odnosu na strane valute, itd.

Međutim, nijesu sve transakcije, događaji i okolnosti²² predmet knjigovodstvene, odnosno računovodstvene evidencije. Stoga u osnovi postoje četiri uslova koja poslovni događaj mora zadovoljiti da bi bio zabilježen u računovodstvenoj evidenciji, a to su:

- ✓ *da je poslovni događaj stvarno nastao;*
- ✓ *da se može vrijednosno iskazati;*
- ✓ *da mijenja postojeće stanje imovine, izvora imovine, prihoda i rashoda;*
- ✓ *da postoji pravdajuća isprava kojim se može dokazati nastanak promjene*²³.

Dakle, u poslovanju preduzeća prilikom obavljanja raznih pojedinačnih operacija nastaju ekonomske promjene, poslovne promjene, ekonomski događaji i sl., koji se mogu grupisati u dvije kategorije:

- I. operacije koje ne dovode do promjene stanja i/ili strukture poslovne imovine preduzeća, odnosno ne dovode do pojave prihoda i rashoda (*npr. sklopljen ugovor o npr. izgradnji*²⁴; *izdavanje građevinskih objekata u zakup i sl.*),
- II. operacije koje dovode do promjene stanja i/ili strukture poslovne imovine preduzeća, odnosno dovode do pojave prihoda i rashoda (*npr. kupovina i prodaja; izdavanje ili prijem materijala; isplata zarada; utvrđivanje viškova i manjkova i sl.*).

U kontekstu gorenavedenog, često se pojmovno poistovjećuju „poslovne promjene“ i „knjigovodstvene promjene“, i upravo tu želimo da skrenemo pažnju da svaka knjigovodstvena promjena ne mora biti i poslovna promjena, odnosno poslovna promjena

²¹ Gray, S., Needles, B., *Finansijsko računovodstvo – opšti pristup*, (prevod), Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka 2002, str. 11.

²² *Npr. poslovni događaji su: sklopljen ugovor o nabavci materijala, sklopljen ugovor o prodaji proizvoda, ali se ne smatraju predmetom knjigovodstvene evidencije, već predmetom informacionog sistema nabavne, tj. prodajne funkcije preduzeća.*

²³ Žager, K., Sačer, I., Sever, S., Žager, L., *Analiza finansijskih izvještaja*, 2. prošireno izdanje, Masmedija, Zagreb, 2008, str. 49.

²⁴ *Navedena poslovna promjena ne može biti predmet knjigovodstvenog obuhvatanja jer ne dovodi do promjena na računima stanja i uspjeha (navedene promjene samo pružaju informaciju, ali ne dovode do promjena), sve do momenta dok ne pristigne predmet ugovora (npr. sklopljen je ugovor o kupovini mašine, materijala i sl.).*

obuhvata i I i II kategoriju operacija, dok knjigovodstvena promjena obuhvata samo II kategoriju operacija. Radi detaljnijeg pojašnjenja slijedi tabelarni prikaz:

POSLOVNE PROMJENE		
<i>Poslovne promjene koje se ne mogu vrijednosno izraziti i koje ne izazivaju promjene na računima stanja i uspjeha</i>	<i>Poslovne promjene koje se ne mogu vrijednosno izraziti i koje ne izazivaju promjene na računima stanja i uspjeha</i>	<i>Organizaciono-tehničke promjene na knjigovodstvenim računima</i>
KNJIGOVODSTVENE PROMJENE		

Tabela br. 3: Odnos poslovnih i knjigovodstvenih promjena²⁵

Na osnovu navedenog, činjenica da poslovne transakcije nastaju kao posljedica poslovno finansijske aktivnosti preduzeća, nužno nameće potrebu njihove dokumentovanosti, kako bi se po osnovu toga sagledao njihov uticaj na poslovanje preduzeća. Time se nastale poslovne transakcije *dokumentuju knjigovodstvenim ispravama* koje jedino i isključivo imaju verifikacionu ulogu o mjestu i vremenu nastanka određenog poslovnog događaja. Stoga će knjigovodstveno biti obuhvaćen i relevantan samo onaj poslovni događaj koji *prati knjigovodstvena dokumentacija*, uz naglasak da je od karaktera poslovnog događaja opredijeljen i način tj. vrijeme nastanka knjigovodstvenog dokumenta kao osnova za evidentiranje nastalog poslovnog događaja²⁶.

3.3. OUTPUT STRANA RIS-A

Produkti RIS-a su *računovodstveni podaci, pokazatelji i informacije* sadržane u poslovnim knjigama i računovodstvenim izvještajima, što stavlja poseban dodatni naglasak na *output* stranu RIS-a.

Računovodstveni podatak predstavlja neutralnu činjenicu iz računovodstvene baze podataka s tačnim značenjem – broj, riječ, simbol – i koji kao takav može biti primljen, obrađen i prenet kao podloga za različite informacione svrhe²⁷.

Računovodstveni pokazatelj predstavlja u osnovi takođe računovodstveni podatak, ali kao sintetizovan, sumaran izraz koji rezultira iz različitih međusobnih odnosa određenih računovodstvenih, vrijednosnih ili količinskih veličina sadržanih u poslovnim knjigama i/ili računovodstvenim izvještajima. Nadalje, računovodstveni pokazatelj (indikator) može se shvatiti i kao ustaljeno poslovno-analitičko sredstvo za prikazivanje stanja ili kretanja odgovarajućih ekonomskih kategorija, novčanih, vrijednosnih i količinskih tokova u preduzeću.

Računovodstvena informacija ima više obilježja nego sam računovodstveni podatak ili pokazatelj. Ona predstavlja transformisan računovodstveni podatak ili pokazatelj koji ima

²⁵ Preuzeto od: Vukelić, G., „Finansijsko računovodstvo“, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd, 2010. godine, str. 50.

²⁶ O navedenom će se više govoriti u dijelu koji se odnosi na knjigovodstvena dokumenta.

²⁷ Npr. realizacija proizvoda za tekuću godinu je 50.000 €.

smislaoni sadržaj i formu, koji je namjenski usmjeren na korisnika i koji služi da se pomoću njega adekvatno ostvari neki zadatak u domenu upravljačkih i poslovnih aktivnosti preduzeća.

Sušтина računovodstva, odnosno RIS-a se svodi na to da od „sirovih“ podataka (količinski i/ili vrijednosno izraženih) iz računovodstvene dokumentacije, knjigovodstvenom obradom stvori u poslovnim knjigama računovodstvenu bazu podataka i pokazatelja, a potom da iste daljom obradom – pripremanjem odgovarajućih računovodstvenih izvještaja – transformiše u problemski orijentisane informacije, i na kraju, da se one dostave korisnicima koji će iste koristiti za različite svrhe, uglavnom za poslovno-finansijsko odlučivanje.

S aspekta knjigovodstvenog porijekla, računovodstvene informacije se mogu klasifikovati na:

- *informacije iz finansijskog računovodstva,*
- *informacije iz upravljačkog računovodstva i*
- *informacije iz njima pripadajućih analitičkih knjigovodstava.*

Informacije iz finansijskog računovodstva uglavnom su kvantitativnog, brožčanog karaktera i eksterno usmjerene. Naime, zvanični računovodstveni izvještaji iz Finansijskog računovodstva – bilansi jedini su informacioni izvor, i to: Iskaz o finansijskoj poziciji/Bilans stanja/o imovini, kapitalu i obavezama, na bazi kojeg se sagledava finansijski položaj, *Bilans uspjeha* o rashodima, prihodima i rezultatu preduzeća na osnovu kojeg se sagledava rentabilitetni položaj, i *Izvještaj o tokovima gotovine* o novčanim prilivima i odlivima na osnovu kojeg se sagledava likviditetni položaj preduzeća. Namijenjeni su uglavnom eksternim korisnicima i pod snažnim su uticajem Međunarodnih računovodstvenih standarda.

Informacije iz upravljačkog računovodstva s različitim informacionim sadržajima karakteriše interna usmjerenost, ali ne samo na prošlost već i na buduće poslovne događaje. Namijenjeni su internim korisnicima. Stoga, organizatori (menadžeri) računovodstvene funkcije su slobodni u pogledu izbora forme, sadržine, vremena sastavljanja, načina prezentacije, izbora segmenata izvještavanja i drugih momenata, a praktično sva ograničenja i zahtjevi potiču od korisnika, posebno menadžera na svim hijerarhijskim nivoima. Zbog toga se računovodstveni izvještaji iz upravljačkog računovodstva smatraju najdinamičnijim i najelastičnijim, a istovremeno veoma značajnim segmentom RIS-a. U ovu grupu izvještaja spadaju specijalni strateški izvještaji, interni bilansi, posebno interni bilans uspjeha, izvještaji o performansama po centrima odgovornosti, kalkulacija cijene koštanja i drugi.

Informacije iz analitičkih knjigovodstava, ostalih pomoćnih knjiga i operativnih evidencija sadržane u brojnim i različitim računovodstvenim izvještajima imaju za cilj da podignu ukupnu informacionu snagu RIS-a. Karakteriše ih, takođe, interna usmjerenost, slobodna forma, sadržina, način prezentacije i drugo, a sadržane su u posebnim, specifičnim izvještajima, pregledima, tabelama, specifikacijama, rekapitulacijama, različitim listinzima itd.

3.4. KORISNICI RAČUNOVODSTVENIH INFORMACIJA

Odavno je odomaćeno shvatanje računovodstva kao jezika poslovnog sporazumijevanja. S aspekta namjene i upotrebe outputa RIS-a, korisnike²⁸ kojima su namijenjeni računovodstveni podaci, pokazatelji i informacije moguće je podijeliti na: *interne i eksterne*. U tom smislu, navedeni korisnici moraju se sporazumijevati putem outputa RIS-a, kako bi bili u prilici da donesu adekvatne poslovne odluke.

Interni korisnici računovodstvenih informacija su menadžeri koji se nalaze na svim organizacionim nivoima u preduzeću (marketing menadžeri, finansijski direktori, rukovodioci procesa proizvodnje) i od računovodstva preduzeća crpe relevantne, pouzdane i pravovremene informacije koje su od esencijalne važnosti za donošenje pojedinih poslovnih odluka. Naime, kako menadžeri tj. rukovodstvo preduzeća najviše snosi odgovornost za kvalitet i integritet finansijskih iskaza, to je i sasvim nužna njihova potreba za dobijanjem adekvatnog informacionog sadržaja od strane računovodstvene funkcije preduzeća. U kontekstu navedenog bitno je napomenuti da se informacioni sadržaji, koji se nude menadžmentu preduzeća, moraju nalaziti u zadovoljavajućem obliku i imati zahtijevani nivo kvaliteta. Navedene informacije, takođe moraju biti specifične u smislu da mogu jedino i isključivo da zadovolje potrebe menadžmenta, što znači da se te informacije u velikoj mjeri razlikuju po obimu i kvalitetu od informacija raspoloživih eksternim korisnicima.

Eksterni korisnici računovodstvenih informacija predstavljaju sve zainteresovane grupe, odnosno poslovne entitete i pojedince za koje su pouzdani i blagovremeni finansijski iskazi od velike važnosti za preduzimanje budućih poslovnih aktivnosti. Eksterni korisnici računovodstvenih informacija su brojni, tako da se mogu klasifikovati u dvije podgrupe: korisnici koji su direktno zainteresovani i korisnici koji imaju indirektan interes. *Eksterni korisnici* koji imaju *direktan interes* su postojeći i budući kreditori i investitori, koji kao takvi dobijaju računovodstvene informacije iz finansijskih iskaza kao i iz revizorskih izvještaja:

- *Investitori* koji su nosioci ili pak potencijalni nosioci prava raspolaganja nad imovinom preduzeća, a kojima su finansijski iskazi neophodni da bi donijeli poslovnu odluku u pogledu kupovine, prodaje ili držanja akcija određene kompanije, kao i u pogledu sagledavanja sposobnosti kompanije da isplati zaradu (dividendu).
- *Zajmodavci, tj. kreditori (banke i druge finansijske institucije²⁹) i dobavljači*, koji koriste finansijske informacije svojih povjerilaca da bi na osnovu njih sagledali njihovu sposobnost da isplate obaveze u roku dospjeća;

²⁸ *Pojedinci, grupe ili organizacije koji su zainteresovani za poslovanje jedne organizacije nose naziv **stejkholderi**. Drugim riječima, stejkholderi su subjekti unutar i izvan preduzeća, koji s jedne strane mogu očekivati da će biti tangirani poslovanjem, proizvodima ili uslugama preduzeća, na pozitivan ili negativan način, a čije ponašanje i aktivnosti s druge strane mogu uticati na sposobnost preduzeća da uspješno implementira strategije, generiše vrijednosti i dostigne definisane ciljeve. (Detaljnije pogledati: Savić, B., *Koncept integrisanog izvještavanja preduzeća – instrument podmirjenja informacionih potreba ključnih stejkholdera*, doktorska disertacija, Kragujevac, 2013 str. 25). U slobodnom prevodu pod ovim nazivom se podrazumijevaju određene **zainteresovane grupe**. Stejkholderi mogu biti eksterni i interni. Eksterni stejkholderi su kupci, dobavljači, poslovni partneri, banke, ali i društvena zajednica, državni organi, razne nevladine organizacije. Interni stejkholderi su zaposleni bez menadžerskih odgovornosti, menadžeri i vlasnici preduzeća. (<http://www.cacanskabanka.co.rs/businessup/savet.php?naslov=uvazite-stejkholdere>).*

²⁹ *Banke posebno analiziraju finansijsko stanje, rentabilnost, likvidnost određene kompanije prije nego joj odobre kreditna sredstva.*

Eksterni korisnici koji imaju *indirektan interes* donose poslovne odluke na osnovu finansijskih iskaza o poslovanju. Navedene korisnike čine:

- *Zaposleni, kao i sindikati*, kojima finansijski iskazi služe da bi sagledali sposobnost ili nesposobnost menadžmenta preduzeća za poslovanjem kako u kratkom tako i u dugom roku, te da bi na osnovu toga donijeli zaključak o sigurnosti njihovih radnih mjesta, redovnosti primanja zarada i mogućnosti povećanja, kao i o ispunjavanju obaveze kompanije prema određenim fondovima (PIO itd.);
- *Kupci* su posebno zainteresovani za finansijski položaj i rentabilitet kompanije, posebno ukoliko planiraju da s njom u budućnosti uspostave dugoročnu poslovnu saradnju;
- *Poreski organi* (npr. *Poreska uprava*) i *Vladine agencije* utvrđuju regularnost finansijskih iskaza, odnosno njihovu konzistentnost s poreskim zakonodavstvom, mogućnost naplate poreza, carine, taksu, pravilnost raspolaganja državnim kapitalom kao i mogućnost raspodjele resursa, izrade određenih investicionih projekata i sl.

Dakle, korisnici finansijskih iskaza, se s aspekta informacionih interesa mogu svrstati u interne i eksterne. Zajednička osobina navedenih korisnika jeste njihovo očekivanje da u „*finansijskim izvještajima nađu razumljive, relevantne, pouzdane, vjerne, pravovremene i uporedive informacije* o rentabilitetu, solventnosti, likvidnosti, i efikasnosti upravljanja sredstvima u izvještajnom entitetu, *s ciljem predviđanja i njegovih budućih*, prije svega dobitnih i gotovinskih, ali i ukupnih finansijsko-strukturnih *performansi, i donošenja, nerijetko po njih sudbonosnih odluka o svom angažovanju u odnosnom izvještajnom entitetu.*³⁰“

Na kraju ističemo da savremene tendencije razvoja finansijskog izvještavanja idu u pravcu promjene fokusa primarnog korisnika informacija sadržanih u finansijskim iskazima. Zapravo, klasični pristup finansijskog izvještavanja koji je akcenat stavljalo na investitora, sve više biva zamijenjen savremenim oblikom poslovnog izvještavanja koji primat stavlja na stejkholdere, kao primarne korisnike finansijskih iskaza.

3.5. SAVREMENA ULOGA I ZNAČAJ RIS-A

Posljednje dvije decenije 20. i početak 21. vijeka obilježile su brojne i veoma krupne promjene u svjetskim privrednim i društvenim tokovima. Faktori globalne ekonomije – društveni, kulturni, politički, tržišni, ekonomski, tehničko-tehnološki, kadrovski i drugi – nameću privređivanju nove zahtjeve i karakteristike. Uticaj ovih promjena ne odražava se samo kao zahtjev menadžmentu preduzeća za klasičnim adekvatnim prilagođavanjem preduzeća promjenama u okruženju, već i kao zahtjev za novim strategijskim pristupom u pogledu zbivanja u novim globalnim tržišnim i izraženo konkurentskim uslovima privređivanja. U tom smislu, značajno se mijenja uloga subjektivnih činilaca – menadžmenta preduzeća, ekspertskih i izvršnih struktura preduzeća.

Savremena korporativna preduzeća, privreda i društvo uopšte, pored ostalih, pridaju adekvatan značaj i imaju velika očekivanja od računovodstvene profesije. Ideja internacionalizacije računovodstvene profesije značajno je potencirana dinamičnim

³⁰ Preuzeto s: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0353-443X1106227S>, (25.04.2015. godine) str. 231.

promjenama u internacionalizaciji biznisa. U takvim uslovima, kreiranje savršenijih računovodstvenih vještina uz sticanje novih znanja i na njima zasnovanih ideja predstavlja proces najviših i najkvalitetnijih aktivnosti računovođa i bitan činilac kvaliteta računovodstvenog informacionog sistema, posebno finansijskog izvještavanja.

Savremeni aspekt RIS-a podrazumijeva promjene nekoliko relevantnih momenata. Sve su prisutniji strateški pristupi i koncepti upravljanja ciljevima preduzeća. Značajno prisustvo savremenih informacionih tehnologija, posebno interneta, nove uloge računovodstvene i menadžerske profesije s novim specifičnim, multidisciplinarnim i multifunkcionalnim znanjima, sve veće uvažavanje međunarodne profesionalne računovodstvene regulative, kodeksa profesionalne etike računovođa – područja su krupnih i bitnih promjena koja se neposredno odražavaju na računovodstvo, RIS i računovodstvenu profesiju. Dinamika ovih promjena jako je izražena, pa otuda i neophodnost sve uniformnijeg i kvalitetnijeg računovodstvenog izvještavanja.

Rastući ne samo ekonomski, nego i socijalni i ekološki problemi produbljuju značaj i relevantnost pitanja koje se tiče načina na koji se kompanija ophodi prema ljudskom i prirodnom potencijalu. Stoga koncept finansijskog izvještavanja koji, prema mišljenjima mnogih predstavlja trenutno posljednju evolutivnu etapu u procesu finansijskog izvještavanja nosi naziv – *integrisano izvještavanje*. Integrisano izvještavanje je dio preokreta, odnosno izmjene u poslovnoj odgovornosti kompanije. U prilog navedenom govore rezultati sprovedenog istraživanja, gdje se zapaža da od kraja XX vijeka, kompanije u svoje izvještaje uključuju i izvještaj o korporativno-društvenoj odgovornosti koji sadrži pojašnjenja na koji način njihovo poslovanje utiče na životnu sredinu i na šire društvo. Rezultati sprovedenog istraživanja ukazuju da s godinama sve više raste broj kompanija koje u svoje izvještaje „ugrađuju“ ove elemente³¹. Globalna finansijska kriza je u značajnoj mjeri promijenila pogled na i perspektivu svjetskih ekonomskih okvira, tako da mnogi zagovaraju primjenu i poštovanje održivog pristupa s ciljem rebalansa ekonomije³².

Koncept integrisanog izvještavanja izrasta na temeljnim osnovama finansijskog izvještavanja koje objedinjuje finansijske i nefinansijske informacije, ali koji za razliku od klasične forme korporativnog izvještavanja nastoji da stejkholderima, kroz jedan izvještaj prezentuje sveobuhvatan set informacija o društvenom, ekološkom i ekonomskom aspektu poslovanja preduzeća. U stvari, integrisano izvještavanje prikazuje relaciju između korporativnog upravljanja, strategija i finansijskih performansi s jedne, i socijalnog, ekološkog i ekonomskog okruženja u kome preduzeće posluje na drugoj strani³³. Takođe se definiše i kao sažeto saopštenje o tome, kako strategija kompanije, aktivnosti rukovodstva, performanse i perspektive, u kontekstu njegovog spoljašnjeg okruženja, mogu dovesti do stvaranja vrijednosti na kratki, srednji i dugi rok³⁴.

³¹ Izvještaji o korporativnoj društvenoj odgovornosti pokazuju značajan porast, i to od 35% u 1999. godini do 80% u 2008. kod kompanija koje se kotiraju na FORTUNE 205. Za samo jednu godinu, taj broj je porastao na oko 1.400 kompanija koje objavljuju nefinansijske informacije. Prema nezvaničnim istraživanjima, broj kompanija koje objavljuju nefinansijske informacije u periodu od 2008. do 2010. godine povećan je za 29%.

³² U 2010. godini se na Globalnom ekonomskom samitu govorilo o održivom i nefinansijskom izvještavanju.

³³ Savić, B., *Opus. cit.*, str. 105.

³⁴ Preuzeto s: <http://www.theiirc.org/international-ir-framework/> (28. 12. 2014. godine).

U skladu s Međunarodnim okvirom za integrisano izvještavanje, cilj integrisanog izvještavanja je da³⁵:

- *Poboljša kvalitet informacija koje su dostupne davaocima finansijskog kapitala kako bi se omogućila što efikasnija i produktivnija alokacija kapitala,*
- *Promoviše kohezivniji i efikasniji pristup korporativnom izvještavanju koji se oslanja na različite izvještajne oblasti i komunicira punim opsegom faktora koji materijalno (značajno) utiču na sposobnost organizacije da stvori vrijednost tokom vremena,*
- *Ojača odgovornost i upravljanje resursima za širok opseg kapitala (finansijski, proizvodni, intelektualni, ljudski, socijalni i prirodni) i promoviše razumijevanje i shvatanje njihove međuzavisnosti,*
- *Podrži integrisani način razmišljanja, donošenje odluka kao i podršku aktivnostima koje se fokusiraju na stvaranje vrijednosti u kratkom srednjem i dugom roku.*

4. ELEMENTI FINANSIJSKIH ISKAZA PREDUZEĆA I OSNOVNA RAČUNOVODSTVENA JEDNAKOST

4.1. POSLOVNA IMOVINA PREDUZEĆA KAO PREDMET VREDNOVANJA – POJAM POSLOVNE IMOVINE PREDUZEĆA

Obavljanje poslovne aktivnosti preduzeća pretpostavlja postojanje određenih materijalnih, nematerijalnih, novčanih i drugih pretpostavki koje su u funkciji realizacije njegovih ciljeva. Navedene pretpostavke obrazuju **ukupnu ili bruto imovinu** preduzeća koja se utvrđuje na sljedeći način:

$$BI = SK + PK$$

Primjer:

Kupili smo auto u vrijednosti od 10.000 € po fakturi. 60% od navedenog iznosa smo finansirali iz sopstvenih izvora, a za ostatak smo se zadužili kod banke.

Rješenje:

$$10.000 \text{ (Bruto imovina)} = 6.000 \text{ (Sopstveni izvori)} + 4.000 \text{ (Tuđi izvori)}$$

Pored ukupne ili bruto imovine za preduzeće je veoma značajna kategorija **neto ili čiste imovine**, pod kojom se podrazumijeva ona imovina koja potiče iz sopstvenih izvora. Stoga se obračunava kao razlika između bruto imovine i imovine koja potiče iz tuđih izvora, odnosno pozajmljenog kapitala:

$$NI (SK) = BI - PK$$

Primjer:

Kupili smo auto u vrijednosti od 10.000€ po fakturi. 60% od navedenog iznosa smo finansirali iz sopstvenih izvora, a za ostatak smo se zadužili kod banke.

Rješenje:

$$6.000 \text{ (Neto imovina)} = 10.000 \text{ (Bruto imovina)} - 4.000 \text{ (Tuđi izvori)}$$

³⁵ Preuzeto s: <http://www.theiirc.org/international-ir-framework/> (28. 12. 2014. godine).

Na osnovu navedenog, slijedi logičan zaključak da je iznos neto imovine iskazan u aktivi bilansa stanja jednak sopstvenim izvorima prikazanim u pasivi.

S računovodstvenog aspekta, **predmet knjigovodstvenog obuhvatanja** su samo one transakcije, okolnosti i događaji koje utiču na visinu i/ili strukturu imovine preduzeća, pa ih je neophodno prepoznati, proknjižiti i objaviti.

Stoga je u literaturi moguće naići na različite kriterijume za klasifikaciju imovine preduzeća. Za računovodstvene potrebe od izuzetne važnosti je klasifikacija imovine prema kriterijumu namjene (upotrebe) pojedinih njenih djelova pa se shodno tome imovina preduzeća dijeli na *poslovnu i neposlovnu*. *Poslovna imovina* je ona koja služi preduzeću u postizanju njegovih poslovnih cijeva, te je kao takva predmet knjigovodstvenog obuhvatanja. Nasuprot njoj, *neposlovna imovina* nije direktno involvirana u obavljanje redovne poslovne aktivnosti preduzeća, ali je pospješuje na indirektan način (npr. osnivanjem i funkcionisanjem centra za rehabilitaciju, odmarališta i sl. poboljšavaju se i stvaraju bolji uslovi za radnike te se na taj način utiče na rast njihovog životnog standarda).

Poslovna imovina preduzeća se za računovodstvene svrhe posmatra s aspekta:

- *pojavnih oblika, i*
- *izvora tih pojava oblika.*

Pojavni oblici poslovne imovine su **stalna i obrtna sredstva (imovina)**. Kao osnov za navedenu klasifikaciju poslovne imovine poslužila je dužina vremenskog perioda koji je neophodan da se pojavni oblik imovine – novac (N) transformiše u novu upotrebnu vrijednost, tj. novac (N1). Osnovna sredstva kao dio poslovnih sredstava imaju koeficijent obrta (Ko) manji od jedan, što znači da traju više ciklusa procesa reprodukcije. Stalna imovina se može javiti u materijalnom obliku (zgrade, mašine, zasadi...), nematerijalnom (patenti, licence...) i u obliku novca (ili pak potraživanja). Obrtna sredstva, za razliku od stalnih se u cjelini utroše u jednom ciklusu procesa reprodukcije (veći od 1), i sačinjavaju ih: zalihe, potraživanja, kratkoročne hartije od vrijednosti i likvidna sredstva.

Izvori iz kojih potiču pojedini pojavni oblici poslovne imovine preduzeća mogu biti **sopstveni i pozajmljeni**.

Sopstveni ili vlastiti izvori kapitala označavaju onu vrijednost kapitala koju su vlasnici unijeli (bilo spolja, bilo da su se odrekli jednog dijela dobitka u korist poslovanja preduzeća) u preduzeće i stavili je u upotrebu na neograničeni vremenski period. Kao takvi, navedeni izvori predstavljaju garanciju za pokriće gubitaka u slučaju negativnog poslovanja preduzeća.

Pozajmljeni ili tuđi izvori kapitala nastaju kao rezultat nemogućnosti sopstvenog kapitala da potkrijepi sve finansijske potrebe preduzeća. Riječ je o izvoru koji preduzeću stoji na raspolaganju uz ograničenje vremenskog roka korišćenja i za koji preduzeće – dužnik mora da vrati, ne samo glavnica (pripadajući dug) nego i kamatu kao naknadu povjericima za korišćenje navedenih izvora. Stoga, pozajmljeni izvori predstavljaju obavezu za preduzeće.

Sumiranjem prethodno navedenog izvodi se zaključak po kome elemente finansijskih iskaza koji opredjeljuju finansijski položaj preduzeća sačinjavaju:

- **Sredstva**
 - *stalna imovina;*
 - *obrtna imovina.*
- **Kapital (sopstveni izvor);**
- **Obaveze (tuđi izvor).**

4.3. FINANSIJSKI ISKAZI OPŠTE NAMJENE PREDUZEĆA³⁶

4.3.1. Pojam i sadržina pojedinih finansijskih iskaza pravnih lica

Finansijski iskazi predstavljaju strukturirani prikaz finansijskog položaja privrednog subjekta i njegovih finansijskih performansi (koje su posljedica poslovnih promjena koje je privredni subjekt obavio). **Cilj finansijskih iskaza** jeste pružanje informacija o finansijskom položaju, uspješnosti i tokovima gotovine privrednog subjekta, koje će velikom broju različitih korisnika biti od koristi prilikom donošenja njihovih ekonomskih odluka³⁷.

Shodno MRS i MSFI³⁸, a u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji³⁹ pravna lica⁴⁰ su obavezna da sastavljaju sljedeće finansijske iskaze⁴¹:

- **ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI /Bilans stanja/ na dan na koji se završava iskazni period,**
- **ISKAZ O UKUPNOM REZULTATU /Bilans uspjeha/ u iskaznom periodu,**
- **ISKAZ O PROMJENAMA NA KAPITALU tokom iskaznog perioda,**
- **ISKAZ O TOKOVIMA GOTOVINE tokom obračunskog perioda,**
- **NAPOMENE,**
- **ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI na početku najranijeg uporednog perioda (periodično izvještavanje).**⁴²

³⁶ Finansijski iskazi su dati u Glavi XIII.

³⁷ Napomena: Finansijski iskazi ne mogu zadovoljiti sve informacione potrebe korisnika.

³⁸ MRS (Međunarodni računovodstveni standardi) i MSFI (Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja) biće predmet detaljnijeg razmatranja u dijelu koji se odnosi na profesionalnu računovodstvenu regulativu, ali i u posljednjem dijelu udžbenika, kada se bude govorilo nešto detaljnije o svim MRS/MSFI. Takođe naglašavamo da je prema MRS/MSFI obaveza preduzeća koja ih primjenjuju da ih dosljedno i poštuju, što znači da preduzeće koje se za to opredijelilo mora da sastavi potpuni set finansijskih iskaza. Međunarodna profesionalna regulativa određuje minimalni cenzus u pogledu primjene MRS/MSFI, a Zakonom o računovodstvu i eventualnim nacionalnim standardima (primjer Hrvatske) propisuje se njihova (ne)potpuna primjena.

³⁹ „Sl.list CG“, br. 32/11, član 3.

⁴⁰ Prema trenutno važećem normativnom okviru Crne Gore, sva pravna lica se svrstavaju na: a) velika; b) srednja; i c) mala. (Mala pravna lica imaju obavezu da dostave Iskaz o finansijskoj poziciji i Iskaz o ukupnom rezultatu kao i Statistički aneks, dok srednja i velika pravna lica moraju dostaviti Poreskoj upravi set finansijskih iskaza, uključujući i statistički aneks). Ističemo da je došlo do izmjena Direktiva EU kojim se regulišu računovodstvena pitanja, što ukazuje da će se navedene izmjene odraziti i na zakonsku računovodstvenu regulativu u Crnoj Gori, o čemu će nešto kasnije biti više riječi (dio koji se tiče Profesionalne regulative).

⁴¹ U **Prilogu br. 6** daje se set finansijskih iskaza opšte namjene.

⁴² Prema MRSI, potpun set finansijskih iskaza sačinjava i Iskaz o finansijskoj poziciji /bilans stanja/ kakav bi bio na početku najranijeg uporednog perioda u situaciji kada privredni subjekt retroaktivno primijeni (promijenjene ili nove) računovodstvene politike ili kada retroaktivno preračunava stavke u svojim finansijskim iskazima ili ih reklasifikuje. Obzirom na inostrane investicije u privredna društva Crne Gore, mnoga naša privredna društva su postala dio grupe čije je sjedište, odnosno matična firma u inostranstvu. Ovi privredni subjekti su u obavezi da izvještavaju periodično (mjesečno, tromjesečno, polugodišnje), u skladu sa zakonima države gdje je matično privredno društvo.

Pored navedenog, skrećemo pažnju da i **Statistički aneks** predstavlja sastavni dio finansijskog izvještavanja u kome se prikazuju dodatni podaci za statističko praćenje i izvještavanje o finansijskom položaju i rezultatima poslovanja jednog preduzeća, odnosno preduzetnika u toku poslovne godine.⁴³

U narednom tabelarnom prikazu dajemo sadržaj pojedinih finansijskih iskaza kao i informacije koje isti pružaju⁴⁴.

<i>Naziv izvještaja</i>	<i>Globalno prikazuje</i>	<i>Bliže iskazuje</i>	<i>Kategorije</i>
ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI /Bilans stanja/	<i>Finansijsko stanje</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Imovinsko stanje</i> • <i>Finansijsko stanje</i> • <i>Likvidnost</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Imovina</i> • <i>Obaveze</i> • <i>Kapital</i>
ISKAZ O UKUPNOM REZULTATU /Bilans uspjeha/	<i>Efikasnost operacija</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ukupni uspjeh i uspjeh u poslovnim operacijama</i> • <i>Investicionim operacijama</i> • <i>Finansijskim operacijama</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Prihodi</i> • <i>Rashodi</i> • <i>Dobitak/gubitak</i>
ISKAZ O PROMJENAMA NA KAPITALU	<i>Kretanja na računu vlasnika</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Promjene na kapitalu zbog vlasnikovog ulaganja i povlačenja kapitala</i> • <i>Promjene zbog uspjeha/neuspjeha u operacijama</i> • <i>Efekti revalorizacije</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Prirast/gubitak iz operacija</i> • <i>Unos novog kapitala</i> • <i>Povlačenje kapitala</i> • <i>Povećanje ili smanjenje vrijednosti imovine usljed revalorizacije</i>
ISKAZ O TOKOVIMA GOTOVINE	<i>Novčana kretanja</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Odakle je novac došao</i> • <i>Za šta je novac upotrijebljen</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Novčani prilivi;</i> • <i>Novčani odlivi</i>
NAPOMENE	<i>Politike i objašnjenja</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Politike;</i> • <i>Principi;</i> • <i>Procjene;</i> • <i>Usvojeni obračuni;</i> • <i>Objašnjenja značajnih pojava</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Računovodstvene politike;</i> • <i>Procjene</i>

Tabela br. 4 : *Finansijski iskazi opšte namjene i informacije koje nude*

Bitno je istaći da su finansijski iskazi međusobno povezani i da ukazuju jedni na druge.

⁴³ Vukelić, G., *Opus. cit.*, str. 137.

⁴⁴ Milojević, M., *Bilans stanja prema MRS, Institut za ekonomiku i finansije*, str. 21.

U našoj praksi, iako mala pravna lica nijesu u zakonskoj obavezi da sastave cijeli set finansijskih iskaza, ista sastavljaju iskaze o promjenama na kapitalu i o tokovima gotovine kada god apliciraju za kredite kod finansijskih i investiciono-razvojnih institucija.

Finansijski iskazi prikazuju finansijske učinke transakcija i drugih događaja grupišući ih u široke klase prema njihovim ekonomskim obilježjima. Ove široke klase nazivaju se *elementi finansijskih iskaza*. Elementi koji su u neposrednom odnosu s **mjerenjem finansijskog položaja** u bilansu stanja su **sredstva, obaveze i kapital**⁴⁵, a elementi koji su u neposrednom odnosu s *mjerenjem uspješnosti* u bilansu uspjeha su **prihodi i rashodi**.

4.3.2. ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI /Bilans stanja/

Prema Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o računovodstvu i reviziji⁴⁶, propisuje se da su pravna lica u **Crnoj Gori** u obavezi da zaključno s danom 31. 12. tekuće godine, utvrde stanje imovine, kapitala i obaveza, te prihoda i rashoda, odnosno rezultat poslovanja i da na propisanim obrascima sastave godišnji obračun za tu godinu, kao i da sastave poresku prijavu i navedena dokumenta dostave Poreskoj upravi Crne Gore najkasnije do 31. marta tekuće za prethodnu godinu. Objedinjavanje rokova za podnošenje iskaza i poreske prijave uvedeno je s ciljem da se svim privrednim subjektima ostavi više vremena za sastavljanje finansijskih iskaza što bi u krajnjem rezultiralo i većim brojem onih koji dostavljaju svoje iskaze kao i smanjenjem broja administrativnih procedura.

Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ kao najstariji u setu finansijskih iskaza predstavlja pregled u kojem je prikazana imovina preduzeća i njena struktura u obliku stalne i obrtne imovine na jednoj strani (AKTIVA), i kapitala i obaveza na drugoj strani (PASIVA). Njime se pružaju informacije o finansijskom položaju (konstituciji) nekog privrednog subjekta na određeni dan (obično na kraju mjeseca ili godine). Navedeni pregled sadrži podatke za tekući i prethodni obračunski period. Poređenjem odgovarajućih pozicija između dva obračunska perioda, odnosno dva uzastopna bilansa stanja, utvrđuje se rezultat poslovanja (kao razlika vrijednosti čiste imovine), pri čemu ukupne razlike između njihovih odgovarajućih pozicija služe za sastavljanje bilansa tokova gotovine. Iskaz o finansijskoj poziciji/Bilans stanja/ treba da sadrži nekoliko obilježja koja ga jasno identifikuju kao takvog a to su: naziv kompanije koja izdaje bilans stanja, dan na koji se sastavlja, vrsta bilansa stanja⁴⁷, valuta u kojoj se izražavaju vrijednosti i stepen preciznosti u valutarnim iskazima.

ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI /BILANS STANJA/

Popunjavanje pravno lice:	
Matični broj:	Šifra djelatnosti:
Popunjavanje:	

Naziv:
Sjedište:

⁴⁵ Pojašnjenja radi, pojedini elementi, odnosno djelovi bilansa nazivaju se *bilansne pozicije*.

⁴⁶ „Sl.list RCG“, br. 32/11, član 6, od 01. 07. 2011. godine.

⁴⁷ Npr. da li se sastavlja za jedno preduzeće ili za grupu preduzeća.

ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI /BILANS STANJA/

na dan _____ godine

Grupa računa, račun	POZICIJA	Redni broj	Napomena broj	-u EUR-	
				Iznos	
				Tekuća godina	Prethodna godina
1	2	3	4	5	6

Slika br. 5: Iskaz o finansijskoj poziciji/Bilans stanja/

Da bi preduzeće bilo u mogućnosti da sagleda svoj finansijski položaj, neophodno je da raspolaže informacijama o onome što posjeduje i o onome što duguje. Budući da bilans⁴⁸ stanja predstavlja sistematizovan pregled sredstava preduzeća u jednom trenutku, to predstavlja „trenutnu fotografiju uzetu u prolazu“, pri čemu se ta „trenutna slika“ može posmatrati s dvije strane – lijeve, koja se naziva **aktiva**, i desne – **pasiva**. Dakle, bilans nije ništa drugo nego prikaz jedne iste stvari ali s dva različita aspekta posmatranja. Stoga **aktiva** označava pojavne oblike imovine preduzeća (stvari, novac i prava) i služi za procjenu efikasnosti, dok **pasiva** prikazuje izvore odakle potiče ta imovina, te služi za procjenu stepena zaduženosti kompanije. Kako bilans odlikuje ravnoteža, to uvijek mora da postoji jednakost između lijeve (AKTIVA) i desne (PASIVA) strane, odnosno:

$$\boxed{AKTIVA = PASIVA}$$

Bilans stanja daje pregled izvora kao i korišćenje tih izvora⁴⁹. Stoga aktiva koja označava upotrebu novca daje odgovor na pitanje: „Gdje je novac utrošen?“, dok pasiva, koja se odnosi na izvore novca, treba da odgovori na pitanje: „Odakle je novac došao?“. Drugim riječima, činjenica je da je predmet računovodstvenog razmatranja samo poslovna imovina preduzeća te se ona u Bilansu stanja prikazuje iz dvije perspektive – odakle je novac došao i gdje je taj isti novac potrošen, što bilansu stanja daje sljedeći oblik:

<i>Iskaz o finansijskoj poziciji/Bilans stanja/</i>	
AKTIVA	PASIVA
UPOTREBA NOVCA	IZVORI NOVCA
Gdje je novac potrošen?	Odakle je novac došao?

Novac u okviru aktive može biti utrošen za nabavku pojavnih oblika poslovne imovine, tj. stalne (dugoročne) i obrtna (tekuće) imovine, dok novac u okviru pasive može doći (poticati) iz sopstvenih ili tuđih izvora. Shodno tome, **aktivu** sačinjavaju:

- stalna i obrtna imovina, a **pasivu**
- sopstveni izvori i tuđi izvori (obaveze).

⁴⁸ Pojam „bilans“ etimološki potiče od latinske riječi „bilanx libra“ što znači vaga sa dva tase i označava ravnotežu, tj. jednakost između lijeve i desne strane.

⁴⁹ Pasiva je kao „efekat ogledala“ u odnosu na aktivu, što znači da imovina nije smještena u pasivi, nego u aktivu, a da pasiva poput ogledala, samo pokazuje odakle potiče ta imovina.

Bilansne pozicije koje sačinjavaju Iskaz o finansijskoj poziciji (dvostrana forma) moguće je prikazati na sljedeći način:

Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ – dvostrana forma⁵⁰

AKTIVA	PASIVA
<p>Neplaćeni, upisani kapital i Stalna imovina</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>nematerijalna sredstva</i> ➤ <i>materijalna sredstva</i> ➤ <i>dugoročni plasmani</i> 	Kapital
<p>Obrtna imovina</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>zalihe</i> • <i>potraživanja</i> • <i>novac (gotovina)</i> 	Obaveze - <i>dugoročne</i> - <i>kratkoročne</i>

Ukoliko detaljnije uđemo u analizu strukture pojedinih bilansnih pozicija koje sačinjavaju Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/, dolazimo do sljedećeg zaključka:

AKTIVA označava aktivnu masu i obuhvata:

- **realne stavke** – uz pomoć kojih preduzeće obavlja svoju poslovnu aktivnost (npr. sredstva, tj. imovina), i koju čine:
 - poslovna sredstva
Poslovna sredstva su sredstva uz pomoć kojih preduzeće realizuje svoju osnovnu djelatnost, i dijele se na:
 - *osnovna i obrtna sredstva.*
 - posebna sredstva (imovina), koja služe za posredno izvršavanje poslovanja preduzeća, odnosno služe za posebne namjene i djelatnosti i nastaju u procesu rada (npr. vanposlovna zemljišta, vanposlovne zgrade i ostala vanposlovna sredstva).
- **fiktivne stavke** – koje predstavljaju smanjenja sredstava (npr. sumnjiva potraživanja, sporna potraživanja, dužničko-povjerilački odnosi).

Ističemo, da je s aspekta preduzeća, najpovoljnija situacija da Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ sačinjavaju samo realne stavke, odnosno da ne postoji smanjenje imovine, tj. fiktivne stavke.

Gore navedeno prikazujemo putem tebele koja slijedi.

⁵⁰ Da bi se najbolje razumjela ravnoteža u bilansu, koristi se dvostrana forma, a u praksi (budući da profesionalne računovođe već razumiju dvostranu formu) se koristi jednostrana forma, obzirom na potrebu uporedivosti podataka prethodne i tekuće godine.

UKUPNA AKTIVA	POSLOVNA AKTIVA	POSLOVNA SREDSTVA	Stalna sredstva	Nematerijalna ulaganja (zaštićena i nezaštićena)
				Materijalna ulaganja (osnovna sredstva)
				Dugoročna finansijska ulaganja
				Obavezna dugoročna ulaganja
			Obrtna sredstva	Zalihe (sirovine, poluproizvodi, gotovi proizvodi)
				Kratkoročna finansijska ulaganja (oročavanje)
				Kratkoročna potraživanja iz poslovanja (kupci)
				Ostala kratkoročna potraživanja
	Aktivna vremenska razgraničenja			
	VANPOSLOVNA SREDSTVA	Sredstva zajedničke potrošnje		
Ostala vanposlovna sredstva				

Tabela br. 5: Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ – aktiva⁵¹

Ukoliko se pogleda prethodno navedena šema Iskaza o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/, na strani aktive zapaža se bilansna pozicija – *Neuplaćeni upisani kapital*, koja označava potraživanje od strane preduzeća prema vlasnicima⁵² za upisani a neuplaćeni kapital.

PASIVA označava neaktivnu masu i obuhvata, s vlasničkog aspekta:

- sopstvene izvore,
- pozajmljene izvore (obaveze).

VANBILANSNE POZICIJE obuhvataju:

- vanbilansnu aktivu – koja sadrži sredstva koja služe za obavljanje poslovne aktivnosti preduzeća, ali koja *nijesu* u vlasništvu preduzeća (npr. građevinski objekti, postrojenja, oprema i sl. koji su uzeti u zakup; materijal koji je primljen na doradu i obradu i sl.)
- vanbilansnu pasivu – na kojoj se evidentiraju sve obaveze koje nastaju po osnovu sredstava iskazanih u vanbilansnoj aktivu (npr. obaveze za iznajmljena sredstva, obaveze za date garancije i sl.)

U tabeli koja slijedi prikazujemo gore navedeno:

⁵¹ Izvor: Vunjak, N., M., *Finansijski menadžment, poslovne finansije, sedmo izmijenjeno izdanje, Subotica 2010, str. 64.*

⁵² O navedenoj bilansnoj poziciji biće više riječi kada se bude govorilo o Kapitalu.

UKUPNA PASIVA	POSLOVNA PASIVA	Trajni kapital (trajni izvori sredstava)	Nominirani kapital (akcije, ulozi)
			Nenominirani kapital (rezerve)
		Dugoročna rezervisanja	
		Dugoročne obaveze	
		Kratkoročne obaveze	Kratkoročne obaveze iz poslovanja (dobavljači)
			Kratkoročne finansijske obaveze (banke)
	Ostale kratkoročne obaveze		
	Pasivna vremenska razgraničenja (PVR)		
	Neraspoređena dobit tekuće godine (Do)		
	VANPOSLOVNI IZVORI SREDSTAVA	Izvori sredstava zajedničke potrošnje	
Izvori ostalih vanposlovnih sredstava			

Tabela br. 6: Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ – pasiva⁵³

Da bi se povećala iskazna moć bilansa, neophodno je sučeljavati kratkoročno vezanu imovinu (**obrtna sredstva**), s jedne strane (u aktivi), s obavezama koje u kratkoročnom periodu preduzeće mora da izmiri (u pasivi), i dugoročno vezanu (**stalna sredstva i neuplaćeni upisani kapital**), dakle imobilisanu imovinu, (u aktivi) sa sopstvenim kapitalom i dugoročno pozajmljenim kapitalom – **obavezama** (u pasivi). Stoga se prilikom iskazivanja stavki u Bilansu stanja primjenjuju sljedeći kriterijumi u razvrstavanju **stavki aktive**:

a. kriterijum funkcionalnosti;

b. kriterijum likvidnosti.

U pogledu razvrstavanja računovodstvenih kategorija koje pripadaju poziciji pasive, računovodstvena teorija i praksa poznaju sljedeće kriterijume:

- **kriterijum namjene;**
- **kriterijum ročnosti (dospijeca).**

Bitno je naglasiti da se bilans može sastavljati po principu opadajuće likvidnosti u aktivi, a koji nužno prati princip rastuće dospjelosti u pasivi, odnosno po principu rastuće likvidnosti u aktivi i opadajuće ročnosti u pasivi.

Likvidnost se može posmatrati s aspekta:

- ✓ *likvidnosti preduzeća* pod kojom se podrazumijeva sposobnost preduzeća da blagovremeno servisira svoje obaveze i,
- ✓ *likvidnosti imovine* pod kojom se podrazumijeva brzina transformacije određenog oblika imovine u novac.

U ovom kontekstu, za naše potrebe koristićemo aspekt likvidnosti imovine. Dakle, **kriterijum likvidnosti** koji označava dužinu vremenskog perioda koji je potreban da se neki oblik imovine ponovo pretvori u početni, novčani oblik, pravi razliku između dva načela:

- *načelo rastuće likvidnosti (sigurnosti)* – predstavlja prikazivanje imovinskih djelova počevši od najmanje likvidne imovine (stalna, dugotrajna imovina) prema imovini koja

⁵³ Izvor: Vunjak, N., M., *Opus Cit.*, str. 64.

pokazuje veći stepen likvidnosti (kratkotrajna, tekuća ili obrtna imovina), sve do novca u blagajni koji označava najlikvidniji oblik imovine;

- *načelo opadajuće likvidnosti* – pretpostavlja obrnutu situaciju od prethodno navedene, odnosno prvo se u bilansu navode najlikvidniji oblici imovine (blagajna, tekući račun, kupci, gotovi proizvodi), a zatim se ide ka manje likvidnim oblicima imovine (stalna imovina...);

Sumiranjem svega navedenog, imovina se prema aspektu likvidnosti može podijeliti u sljedeće grupe:

Stepen likvidnosti	Oblik imovine
I stepen	Gotovina i HOV koje se odmah mogu transformisati u novac
II stepen	Potraživanja od kupaca
III stepen	Potraživanja po osnovu učinjenih kratkoročnih pozajmica (kredita)
IV stepen	Gotovi proizvodi i roba (trgovačka)
V stepen	Nedovršena proizvodnja
VI stepen	Materijal
VII stepen	Dugoročni plasmani, osnovna sredstva i nematerijalna ulaganja

Tabela br. 7: Strukturiranje imovine po stepenu likvidnosti

Kriterijum ročnosti koji zahtijeva da se pozicije u pasivi ređaju poštujući jedno od sljedećih načela:

- *načelo rastuće ročnosti (opadajuće dospelosti)* – podrazumijeva iskazivanje pozicija pasive polazeći prvo od stavki koje dospjevaju za naplatu u kratkom vremenskom periodu (kratkoročne, tekuće obaveze) pa do pozicija koje imaju duži rok dospijea (dugoročne obaveze i kapital);
- *načelo opadajuće ročnosti (rastuće dospelosti)* – zahtijeva da se u pasivi prvo navode obaveze koje imaju najduži rok dospijea, a na kraju obaveze koje prve dospjevaju.

MRS kao osnovno pravilo pri sastavljanju bilansa nalaže pridržavanje principa rastuće likvidnosti⁵⁴, pa je ovaj finansijski iskaz u našoj praksi prikazan u skladu s ovim principom. U svakom slučaju, posebno je bitno istaći potrebu da se usklade kriterijumi unosa za aktivu i za pasivu, odnosno, ukoliko aktiva počinje s novcem (blagajna, tekući račun...), odnosno kratkotrajnom imovinom (materijal, gotovi proizvodi...), tada pasiva mora početi s kratkoročnim obavezama (kratkoročni kredit, dobavljači...), i obrnuto.

⁵⁴ Detaljnije o tome pogledati MRS1, odjeljak 7, tačka 2.

U kontekstu iznijetog, na slici koja slijedi (*slika br. 6*) dajemo prikaz bilansnih pozicija po navedenim kriterijumima:

	Aktiva	<i>Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/</i>	Pasiva	
Princip rastuće aktivnosti		Stalna imovina	Kapital	Princip rastuće dospelosti
		Zalihe	Dugoročne obaveze	
		Potraživanja	Kratkoročne obaveze	
		Gotovina		
	Aktiva	<i>Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/</i>	Pasiva	
Princip opadajuće likvidnosti		Gotovina	Kratkoročne obaveze	Princip opadajuće dospelosti
		Potraživanja	Dugoročne obaveze	
		Zalihe		
		Stalna imovina	Kapital	

Slika br. 4: Prikaz bilansa prema principu rastuće i opadajuće likvidnosti⁵⁵

Na kraju, polazeći od suštinskih razmatranja navedene problematike i sumiranjem prethodno navedenog, daje se pet osnovnih karakteristika Bilansa stanja:

- ***bilansna ravnoteža – jednakost između aktive i pasive;***
- ***pruža trenutni pregled stanja, oblika i izvora imovine preduzeća;***
- ***služi za otvaranje poslovnih knjiga u knjigovodstvu preduzeća;***
- ***ima novčani izraz;***
- ***služi kao podloga za donošenje poslovnih odluka***

⁵⁵ Izvor: Pavlović, V., Teorija i Analiza bilansa, Beograd 2008, str. 78.

4.3.3. ISKAZ O UKUPNOM REZULTATU /Bilans uspjeha/

Iskaz o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ ili *račun dobitka i gubitka*, odnosno *izvještaj o dobiti* daje zbirni prikaz učinjenih rashoda na jednoj i zarađenih prihoda na drugoj strani u **dvostranoj formi**, odnosno obračun finansijskog rezultata preduzeća za određeni vremenski period, nastalog tokom redovnog poslovanja. Dakle, pružaju se informacije o uspješnosti poslovanja nekog privrednog subjekta tokom određenog iskaznog perioda (obično kalendarske godine (01. 01. 20xx – 31. 12. 20xx. godine). Navedeni pregled sadrži podatke za tekući i prethodni obračunski period. Poređenjem odgovarajućih pozicija između dva obračunska perioda, odnosno dva uzastopna bilansa uspjeha, utvrđuje se rezultat poslovanja. Često se smatra najvažnijim finansijskim iskazom, budući da daje informacije o tome da li je neko preduzeće ostvarilo zadovoljavajući iznos neto dobiti, odnosno profitabilnosti.

ISKAZ O UKUPNOM REZULTATU /BILANS USPJEHA/

Popunjava pravno lice:	
Matični broj:	Šifra djelatnosti:
Popunjava:	

Naziv:

Sjedište:

ISKAZ O UKUPNOM REZULTATU /BILANS USPJEHA/

u periodu od _____ do _____ godine

-u EUR-

Grupa računa, račun	POZICIJA	Red. broj	Napomena broj	Iznos	
				Tekuća godina	Prethodna godina
1	2	3	4	5	6

Slika br.5: Iskaz o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/

Iskaz o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ slično kao i Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/, može imati dvostranu i štafelnu (jednostranu) formu. Na lijevoj strani prikazuju se rashodi, a na desnoj strani prihodi, odnosno prvo prihodi, pa iza (ispod) njih rashodi, ako se Bilans uspjeha sastavlja u jednostranoj formi.

Dakle, prihodi i rashodi su elementi odmjeravanja učinaka u Iskazu o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/, tako da se u nastavku daje kratko pojašnjenje navedenih bilansnih pozicija:

- **Prihodi** su povećanja ekonomskih koristi tokom obračunskog perioda u obliku priliva ili povećanja sredstava ili smanjenja obaveza, što dovodi do povećanja kapitala, osim onih povećanja koja su povezana s doprinosima učesnika u kapitalu.

Prihodi se dijele na:

- *poslovne prihode* – koji nastaju kao rezultat obavljanja osnovne djelatnosti poslovnog subjekta (preduzeća) (npr. prihod od prodaje proizvoda, prihod od pružanja usluga, prihod po osnovu subvencija...);
- *finansijske prihode* – koji nastaju kao posljedica finansijskih transakcija u poslovanju preduzeća. (npr. prihodi od kamata, pozitivne kursne razlike i ostali finansijski prihodi);
- *ostale prihode* – koji su nastali nezavisno od redovnog poslovanja i oni se javljaju privremeno i povremeno (npr. dobiti po osnovu prodaje, viškovi i sl.)⁵⁶

- **Rashodi** su smanjenja ekonomskih koristi tokom obračunskog perioda u obliku odliva ili smanjenja sredstava ili stvaranja obaveza što dovodi do smanjenja kapitala, izuzev onih koja su povezana s raspodjelom učesnicima u kapitalu.

Rashodi se dijele na:

- *poslovne rashode* – koji nastaju kao rezultat obavljanja osnovne djelatnosti poslovnog subjekta (preduzeća) i u tijesnoj su vezi s učincima preduzeća a sačinjavaju ih troškovi koji su sadržani u proizvedenim proizvodima i prodatoj robi (npr. trošak materijala, trošak amortizacije, nabavna vrijednost prodate robe i sl.);
- *finansijske rashode* – koji nastaju kao posljedica finansijskih transakcija u poslovanju preduzeća. (npr. rashodi od kamata, negativne kursne razlike i ostali finansijski rashodi);
- *ostale rashodi* – koji su nastali nezavisno od redovnog poslovanja i koji se javljaju privremeno i povremeno (npr. gubici po osnovu prodaje, manjkovi i sl.)⁵⁷

Takođe, i Iskaz o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ karakteriše bilansna ravnoteža, ali se uravnoteženost, izbalansiranost postiže utvrđivanjem periodičnog finansijskog rezultata kao razlike između prihoda i rashoda, i njegovim unošenjem na vrijednosno manju stranu bilansa. Periodični finansijski rezultat preduzeća (dobitak/gubitak) koji ukazuje na (ne)uspješnost poslovanja preduzeća je, s računovodstvenog aspekta, obračunska kategorija putem koje se uspostavlja veza između Iskaza o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ i Iskaza o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/, o čemu će više riječi biti u nastavku (kroz tačku 4.5).

⁵⁶ Napomena: Pored navedene tri stavke rashoda, u zvaničnom Kontnom okviru CG, stoji još pozicija 68 – PRIHODI OD USKLAĐIVANJA VRIJEDNOSTI IMOVINE i 69 – DOBITAK POSLOVANJA KOJE JE OBUSTAVLJENO, RASHODI IZ PRETHODNIH IZVJEŠTAJNIH PERIODA I PRENOS PRIHODA.

⁵⁷ Napomena: Pored navedene tri stavke rashoda, u zvaničnom Kontnom okviru CG, stoji još pozicija 58 – RASHODI PO OSNOVU USKLAĐIVANJA VRIJEDNOSTI IMOVINE i 59 – GUBITAK POSLOVANJA KOJE JE OBUSTAVLJENO, RASHODI IZ PRETHODNIH IZVJEŠTAJNIH PERIODA I PRENOS RASHODA.

4.4. OSNOVNA RAČUNOVODSTVENA JEDNAKOST

Polazeći od elemenata koji sačinjavaju Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ preduzeća kao i od karakteristika koje odlikuju navedeni finansijski izvještaj, **osnovna računovodstvena jednačina** glasi:

$$AKTIVA = PASIVA, \text{ odnosno}$$

$$IMOVINA (AKTIVA) = SOPSTVENI KAPITAL + OBAVEZE$$

Navedena jednačina ujedno predstavlja osnovno obilježje Bilansa – *bilansnu ravnotežu*.

Sumiranjem svih elemenata finansijskih iskaza preduzeća dobija se **proširena računovodstvena jednakost** koja glasi:

$$IMOVINA (AKTIVA) + RASHODI = SOPSTVENI KAPITAL + OBAVEZE + PRIHODI$$

Navedena proširena računovodstvena jednakost odražava „Bilans u kretanju“. Zapravo, do momenta bilansiranja finansijski iskazi su nevidljivi, odnosno stvarno su iskazani samo preko poslovnih knjiga – dnevnika i glavne knjige. Momentom bilansiranja vrši se razdvajanje računa stanja i računa uspjeha, tako da se u tom trenutku uočava postojanje neravnoteže, odnosno nejednakosti između aktive i pasive, odnosno prihoda i rashoda. Ravnoteža se postiže na način što se upoređuju prihodi i rashodi, odnosno vrši obračun finansijskog rezultata, tako da se u Iskazu o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ ravnoteža uspostavlja evidentiranjem rezultata poslovanja na stranu koja je niža. Zapravo, u slučaju ostvarenja negativnog rezultata (gubitka), evidentiraće se na stranu prihoda u Iskazu o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/, odnosno u slučaju ostvarenja pozitivnog rezultata (dobitka) na stranu rashoda.

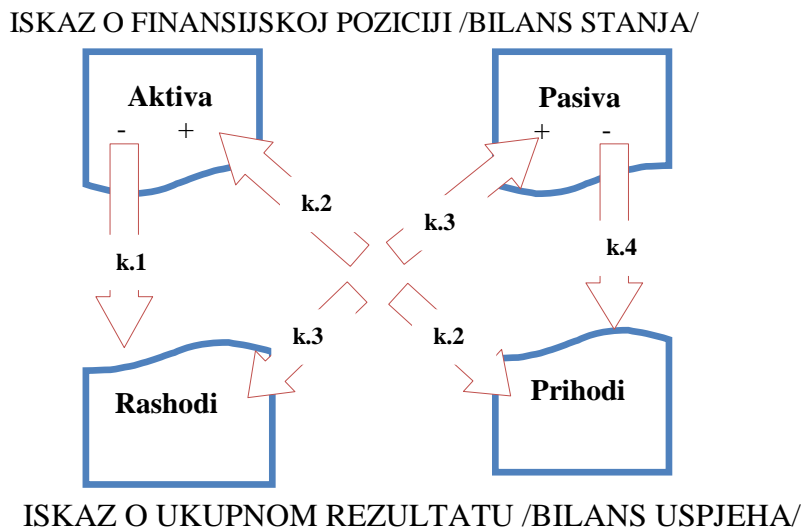
U narednim poglavljima biće riječi o nastanku rashoda i prihoda, a ovdje je bitno naglasiti da ove računovodstvene kategorije ne nastaju same od sebe, nego je njihov nastanak povezan s aktivom ili pasivom, pa je iz tog razloga neophodno iste uključiti u proširenu bilansnu jednačinu.

4.5. UTICAJ POSLOVNIH PROMJENA NA BILANS PREDUZEĆA

Kada smo govorili o predmetu knjigovodstvenog evidentiranja istakli smo da su u fokusu knjigovodstvenog evidentiranja sve one poslovne promjene koje dovode do promjene stanja sredstava i izvora sredstava što za posljedicu ima pojavu rashoda i prihoda. Na ovaj način se ostvaruje neposredna povezanost Iskaza o ukupnom rezultatu i Iskaza o finansijskom položaju, uz napomenu da se navedena povezanost može odvijati u: a) **procesu nastanka prihoda i rashoda** i u b) **procesu bilansiranja**.

4.5.1. Povezanost Iskaza o ukupnom rezultatu i Iskaza o finansijskom položaju u procesu nastanka prihoda i rashoda

Povezanost dva finansijska iskaza koji su predmet našeg razmatranja u procesu nastanka prihoda i rashoda najjednostavnije je moguće pojasniti preko slike (slika br. 6) koja slijedi:

Slika br. 6: Povezanost finansijskih iskaza u procesu nastanka prihoda i rashoda

Na navedenoj slici (slika br. 6) zapažamo da se povezanost između Iskaza o ukupnom rezultatu i Iskaza o finansijskom položaju preduzeća u procesu nastanka prihoda i rashoda ostvaruje tako da:

- a) rashodi nastaju ili smanjenjem imovine (**k. 1**), uz uslov da to smanjenje imovine nije izazvano smanjenjem obaveza, ili povećanjem obaveza (**k. 3**) uz uslov da to povećanje obaveza nije izazvalo povećanje imovine⁵⁸;

Ovo zapravo znači da Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ **prebacuje** Iskazu o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ **rashode** kada god se **imovina (aktiva⁵⁹) smanji, a obaveze ostaju nepromijenjene, odnosno kada se obaveze povećaju, a imovina (aktiva) ostaje nepromijenjena.**

- b) prihodi nastaju ili povećanjem imovine (**k.2**), uz uslov da to povećanje imovine nije nastalo povećanjem obaveza, ili smanjenjem obaveza (**k.4**), uz uslov da to smanjenje nije prouzrokovano smanjenjem imovine (u skladu s **MRS 18**).

⁵⁸ Konceptualni okvir finansijskog izvještavanja.

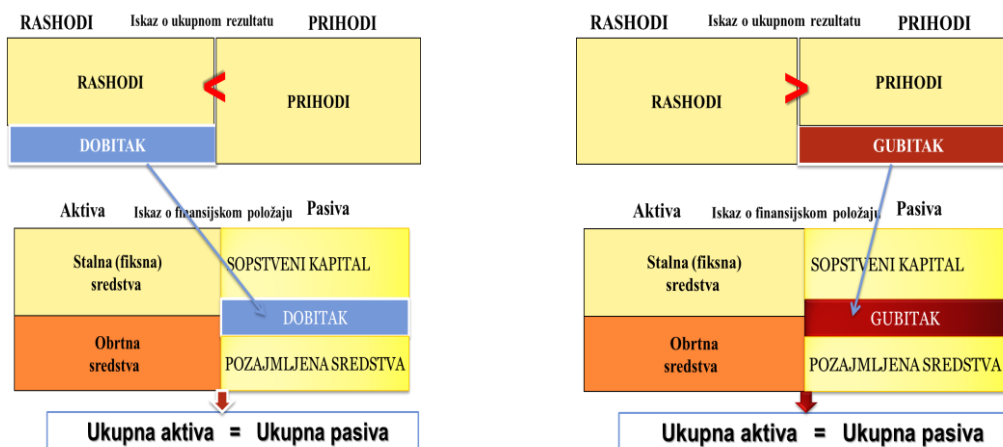
⁵⁹ Pod aktivnom se podrazumijevaju AVR, a pod pasivom, tj.obavezama PVR.

Ovo zapravo znači da Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ **prebacuje** Iskazu o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ **prihode kada god se imovina (aktiva) poveća, a obaveze ostaju nepromijenjene, odnosno kada se obaveze smanje, a imovina (aktiva) ostaje nepromijenjena**⁶⁰.

Na ovaj se način suštinski ostvaruje povezanost između Iskaza o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ i Iskaza o finansijskom položaju/Bilans stanja/ preduzeća u procesu nastanka prihoda i rashoda.

4.5.2. Povezanost Iskaza o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ i Iskaza o finansijskom položaju /Bilans stanja/ u procesu bilansiranja

Dakle, povezanost u procesu bilansiranja između Iskaza o ukupnom rezultatu i Iskaza o finansijskom položaju se u slučaju dobitka (slika br. 7) može grafički predstaviti na sljedeći način:

Slika br. 7: Povezanost u procesu bilansiranja između Iskaza o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ i Iskaza o finansijskom položaju /Bilans stanja/

Navedena slika (slika br. 7) upućuje na zaključak da u momentu bilansiranja postoji neravnoteža između aktive i pasive u Iskazu o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/, odnosno rashoda i prihoda u Iskazu o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/. Bilansna ravnoteža ostvaruje se tako što se:

- u slučaju dobitka, navedeni periodični rezultat unosi na stranu rashoda u Iskazu o ukupnom rezultatu, tj. na strani pasive u okviru Iskaza o finansijskoj poziciji, kao stavka koja doprinosi **uvećanju** sopstvenog kapitala.

⁶⁰ Ističemo da smo najveći dio materijala koji tangira ovu problematiku preuzeli iz: Vukelić, G., „Finansijsko računovodstvo“, Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd, 2010. godine, str. 45.

- u slučaju gubitka, navedeni periodični rezultat unosi na stranu prihoda u Iskazu o ukupnom rezultatu, tj. na strani pasive u okviru Iskaza o finansijskoj poziciji, kao stavka koja doprinosi **smanjenju** sopstvenog kapitala.

Zapaža se da imovina (aktiva), obaveze i sopstveni kapital (pasiva) predstavljaju elemente Bilansa stanja – Izvještaja o finansijskom položaju, dok rashodi i prihodi čine elemente koji formiraju Bilans uspjeha, odnosno Izvještaj o ukupnom rezultatu. Naime, na osnovu proširene računovodstvene jednakosti može se zaključiti da su prihodi veličina koja povećava zaradu, dok je rashodi smanjuju.

Postojanje ravnoteže u bilansima – u Bilansu stanja, jednakost aktive i pasive, i u Bilansu uspjeha, uravnoteženost rashoda i prihoda, kao i podudarnost zbira dugovnih i potražnih strana *glavne knjige i dnevnika*⁶¹, posljedica su sistema dvojnog knjigovodstva i dvostranog posmatranja imovine preduzeća i promjena stanja imovine izazvanih poslovnim aktivnostima i njihovim knjigovodstvenim obuhvatanjem.

Na osnovu navedenog slijedi da⁶²:

- *Iskaz o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ pokazuje pojavu ukupnog povećanja sopstvenog kapitala (prihodi) i ukupnog smanjenja sopstvenog kapitala (rashodi) u toku obračunskog perioda, a razlika među njima je finansijski rezultat koji se uključuje u Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ ili kao neto povećanje sopstvenog kapitala (dobitak), ili pak kao neto smanjenje sopstvenog kapitala (gubitak);*
- *Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ pokazuje pojavu stanja imovine, kapitala i obaveza na dan bilansiranja, pri čemu dobitak predstavlja uvećanje imovine i sopstvenog kapitala, a gubitak smanjenje imovine i sopstvenog kapitala.*

* * *

Imajući sve to u vidu, u svijetu naprednije upravljačke, administrativne i računovodstvene kulture, opšte je prihvaćeno da dobro uređen sistem finansijskog izvještavanja odlučujuće ili uveliko doprinosi:

- *neophodnom razvoju povjerenja u finansijsko izvještavanje o stanju i performansama ekonomskih aktera i njihovih skupina do nivoa nacionalne ekonomije, kao jednog od najvažnijih djelova ukupnog sistema informisanja u zemlji;*
- *svođenju na podnošljivu mjeru informacione asimetrije između internih korisnika (istovremeno i kreatora) finansijskih izvještaja i eksternih korisnika tih izvještaja;*
- *rastu sklonosti ka investiranju i štednji (ponudi kapitala i novca) i tako razvoju tržišta kapitala i novca;*
- *razvoju (investicionih i drugih) fondova i osiguranja kao vrlo važnih sektora;*
- *prilivu stranih direktnih i portfolio investicija;*
- *ohrabrenju eksternog rasta uspješnih kompanija, banaka itd. putem merdžera i akvizicija;*

⁶¹ O poslovnim knjigama, odnosno o dnevniku i glavnoj knjizi će se detaljnije govoriti u dijelu koji se odnosi na Instrumente organizacije računovodstvene procedure.

⁶² Preuzeto od: Vukelić, G., opus. cit., str. 48.

- *kreiranju pouzdanih informacionih podloga za koncipiranje makroekonomskih politika, planova i odluka države, kao i za društveno dogovaranje od značaja za socijalno održiv privredni rast i razvoj;*
- *informacionoj utemeljenosti regulatornih, kontrolnih i sankcijskih aktivnosti države i njenih institucija, centralne banke, komisije za hartije od vrijednosti i sl., u područjima kao što su cijene u javnom profitnom sektoru, očuvanje tržišne konkurencije, transparentno funkcionisanje tržišta kapitala i novca, operacije privatizacija i stečaja, preuzimanje društava, suzbijanje „sive ekonomije“, korupcije i poslovno-finansijskog kriminala itd.⁶³.*

Loše finansijsko izvještavanje može dovesti do kontraefekata, odnosno do negativnih posljedica prethodno navedenog.

⁶³ Preuzeto od: od Stevanović, N., „Finansijsko-izvještajna odgovornost u kontekstu EU, međunarodnog i novog domaćeg regulatornog okvira“, detaljnije: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ISSID%26and%269618&page=1&sort=8&stype=0&backurl=%2Fissue.aspx%3Fissue%3D9618> (15.12.2014.godine), str. 230.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Pojasnite istorijski razvoj računovodstva.
2. Koji su činioci usloveli pojavu računovodstva?
3. Koje pretpostavke moraju biti ispunjene da bi došlo do primjene prostog, tj. dvojnog knjigovodstva?
4. Što se podrazumijeva pod materijalnim a što pod formalnim pretpostavkama?
5. Nabrojte četiri razvojne faze nastanka i razvoja knjigovodstva.
6. Pojasnite pojavu i razvoj proste evidencije – prostog knjigovodstva.
7. Da li je vođenje proste evidencije – prostog knjigovodstva imalo za posljedicu jako otežano ili olakšano utvrđivanje ukupnog finansijskog rezultata? Zašto?
8. Pojasnite pojavu „konta“, tj. „računa“.
9. Koja je odlika kameralnog knjigovodstva?
10. Koji su činiocu usloveli dalji razvoj i širenje sistema dvojnog knjigovodstva?
11. Koja su polazišta bila u radovima prvih autora?
12. Koja je važna tekovina u sistemu dvojnog knjigovodstva?
13. Na čemu se zasnivao osnovni zahtjev pri knjiženju u sistemu dvojnog knjigovodstva?
14. Koji su činioci usloveli pojavu računovodstva preduzeća?
15. Navedite fundamentalna pitanja koje je, s aspekta mjerenja uspjeha preduzeća uopšte, trebalo praktično knjigovodstveno riješiti.
16. Da li je poslovna promjena isto što i knjigovodstvena promjena?
17. Zašto je pitanje utvrđivanja realnog periodičnog rezultata vremenom postalo veoma bitno za eksterne interesente?
18. Što se podrazumijeva pod pojmom računovodstvo?
19. Koja je osnovna svrha računovodstva?
20. Što čini strukturu računovodstva preduzeća?
21. Čime se bavi knjigovodstvo preduzeća?
22. Navedite i pojasnite karakteristike Finansijskog računovodstva.
23. Koji je osnovni cilj Finansijskog računovodstva?
24. Koji je osnovni zadatak organizacije Finansijskog računovodstva?
25. Kako se globalno mogu grupisati poslovi i zadaci u okviru finansijskog knjigovodstva?
26. Što čini predmet (sadržaj, područje) finansijskog knjigovodstva? Pojasnite.
27. U čemu se ogleda specifičnost i složenost koherentnosti (povezanost) finansijskog računovodstva u odnosu na ostale segmente knjigovodstva?
28. Kako se mogu grupisati poslovi knjigovodstva?
29. Finansijski položaj privrednog društva prikazuje se iskazom o...?
30. Prema MRS 1, navedite što čini set finansijskih iskaza.
31. Da li je računovodstvena informacija isto što i računovodstveni podatak?
32. Da li je poslovna promjena isto što i knjigovodstvena promjena?

33. Definišite pojam transakcije, okolnosti i događaja.
34. Prema našem Zakonu o računovodstvu i reviziji navedite što čini set finansijskih iskaza opšte namjene.
35. Objasnite koje finansijske iskaze sastavljaju velika i srednja pravna lica, a koje mala pravna lica u skladu sa Zakonom.
36. Da li su po našem zakonu sva privredna društva obavezna da finansijske iskaze sastavljaju po MRS/MSFI ?
37. Na koji se način uspostavlja jednakost u Iskazu o finansijskoj poziciji i Iskazu o ukupnom rezultatu?
38. Pojasnite kakva veza postoji između Iskaza o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ i Iskaza o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ u procesu bilansiranja.
39. Pojasnite proširenu računovodstvenu jednakost.
40. Pojasnite zašto se za Iskaz o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ kaže da je statičkog karaktera.
41. Pojasnite zašto se za Iskaz o ukupnom rezultatu /Bilans uspjeha/ kaže da je dinamičkog karaktera.